

VARIA

– KÖZLEMÉNY –

SZLADITS KÁROLY LEVELEI SOMLÓ BÓDOGHOZ¹

Sajtó alá rendezte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta:
TAKÁCS Péter
egyetemi tanár (Széchenyi István Egyetem)

Szladits Károly Somló Bódoghoz írott levelei elé

Szladits Károly és Somló Bódog szoros barátságban álltak egymással. Kapcsolatukat – a barátságok kialakulásában szerepet játszó szokásos tényezők mellett – tudományos érdeklődésük hasonlósága és életpályájuk közös elemei is erősítették.

Ez utóbbihoz néhány adalék. Mindketten a Felvidéken születtek: Szladits Dunaszerdahelyen² 1871-ben, Somló Pozsonyban, 1873-ban. Iskoláik egy részét mindketten szülővárosukon kívül végezték: Szladits – apja korai halála után – édesanyjával Pozsonyba költözött és ott járta ki a gimnázium nyolc osztályát, míg Somló – édesapja szolgálati helyének gyakori változásai miatt – az elemi iskolát Budapesten, a gimnáziumot pedig Zsolnán, Trencsénben és Temesvárott végezte el. Szladits a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem jogi karára járt, ahol 1895-ben ún. királygyűrűs

¹ A közölt levelek forrása: *Szladits Károly levelei Somló Bódoghoz (1897–1917)*: Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára, 1–31. levél: *Levelestár*; 32–33. levél: Somló Bódog: *Napló*, 3. kötet, 86. *Quart. Hung.* 3038/3. Itt köszönöm meg Pődör Lea segítségét, aki volt szíves a kézzel írott leveleket legépelni és segített a szöveg gondozásában. Ugyancsak köszönöm Gulyás Évának, hogy Szladits német nyelven írott versét magyarra fordította, valamint Garai Borinak, hogy a francia szövegeket ellenőrizte. *A szöveggondozásról*: A levelek szövegét betűhív átiratban közlöm, amitől csak az elmúlt évszázad legjelentősebb és az olvasást is zavaró helyesírási változásai esetében tértem el, főleg a rövid és hosszú magánhangzók írásmódjának változása (például *ur* helyett *úr*), valamint a szavak külön és egybeírása (*a mi* helyett *ami*) vonatkozásában. Az olvasást elősegítő értelmező megjegyzések és rövidebb magyarázatok lapalji jegyzetekben találhatók.

² Amikor nemesi címet kapott, előnévként szülővárosa nevét választotta; hivatalos neve 1916-tól dr. dunaszerdahelyi Szladits Károly lett. (Néhány közkeletű újabb kézikönyv és adatbázis, például a Digitalizált Törvényhozási Tudástár, vö. <https://dt.ogyk.hu>, pontatlanul adja meg nemesség-szerzésének idejét: ez ugyanis nem 1917, hanem 1916. Az előnév adományozása kérdésében a Minisztertanács 1915-ben döntött; ld. *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek*, 1915. október 19-i ülés, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára; e döntés 1916. január 9-én hatályosult.)

jogi doktorrá avatták;³ Somló ugyancsak a budapesti egyetem jogi karára iratkozott be 1891-ben, de tanulmányait egy szemeszter után – mivel apját áthelyezték – a kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem jogi karán folytatta, és ott szerzett 1895-ben jogi, majd 1896-ban államtudományi doktorátust, „kitűnő” minősítéssel.⁴ Hasonló eleme életpályájuknak az is, hogy diplomájuk megszerzése után mindketten német egyetemekre mentek: Somló 1896-ban Lipcsében, majd Heidelbergben, Szladits pedig 1902-ben Lipcsében és Berlinben tanult. Mint alább látható, e közös fordulatok ellenére életük alakulása mégsem sorolható a „párhuzamos történetek” közé.

Kapcsolatuk azzal kezdődött, hogy Szladits Károly – feltehetőleg valamilyen formális és alkalmi találkozás után – meghívta Somló Bódogot egy kávéházi asztaltársaságra: „Igen tisztelt Kolléga Úr! – írta neki 1897 októberében – Kérem, jöjjön el közénk [...] a Váci-uczai Korona-Kávéházba.”⁵

Somló eleget tett a meghívásnak, s az ezt követő négy-öt évben szoros barátság szövődött köztük. Ennek részleteit nem nagyon ismerjük, s amit tudunk róla, azt is csak közvetett forrásokból tudjuk.⁶ Mindketten tagjai voltak a Társadalomtudományi Társaság és a *Huszadik Század* című folyóirat körül szerveződő értelmiségi körnek. Mivel ekkor mindketten Budapesten éltek, kapcsolatuk az általuk írt levelekből nem rekonstruálható; az 1902-ben kezdődött és több-kevesebb rendszerességgel 1918-ig folytatott levelezésükből azonban néhány részlet egyértelműen kikövetkeztethető. Le-

³ A *sub auspiciis Regis* („a király kitüntető pártolása melletti”) avatásról a korabeli sajtó is hírt adott, minthogy ilyenre az azt megelőző 57 évben nem került sor. (Az egyik életrajzi forrás úgy fogalmaz, hogy „az 1893-ban kiadott vallás- és közoktatásügyi rendelet alapján ő volt az első, akit *sub auspiciis Regis* avattak jogászdoktorrá”; vö. HAMZA Gábor – SÁNDOR István: Szaladits Károly (1871–1956). In: HAMZA Gábor – SIKLÓSI Iván (szerk.): *Magyar jogtudósok*. 4. kötet. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014. 45. Megjegyzem, hogy az említett *miniszteri rendelet alapján* valóban ő volt az első egyike, bár ugyanilyen kitüntető címmel avatták jogi doktorrá 1804-ben Eötvös Ignácot, ahol a királyt gróf Széchenyi Ferenc képviselte, valamint 1838-ban Cziráky Jánost, ahol a „király képében” Eötvös Ignác tárnokmester volt jelen. Ld. *Vasárnapi Ujság*, 44. évf. 44. szám, 1897. november 21. 794. Cziráky után több mint fél évszázadon át nem került sor ilyen avatásra. 1895-ben Szladitsot jogtudományi, Hegedűs Lórántot államtudományi, Papp Ferenczet pedig bölcsészettudományi szakból avatták doktorrá „a király kitüntető pártolása mellett”, akit ekkor Wlassics Gyula, vallás- és közoktatásügyi miniszter képviselt; vö. *Vasárnapi Ujság*, 42. évf. 1895. október 30.)

⁴ A rendelkezésre álló adatok alapján nem lehet megállapítani, hogy konkrétan mit is jelentett Somló diplomájának „kitűnő” minősítése. Abból, hogy Ferenc József csak a második kolozsvári látogatásakor, 1895-ben terjesztette ki az ottani egyetemre a *promotio sub auspiciis regis* jogát (ezzel teljesen egyenjogúvá téve azt a budapesti egyetemmel), arra következtethetünk, hogy Somló 1895-ben még nem is kaphatott volna *sub auspiciis Regis* elismerést. Az egyetem első „királygyűrűs” jogász doktora így Somló barátja, a későbbi civilista, Kolosváry Bálint lett, aki 1897-ben kapott diplomát. (1897 és 1919 között egyébként Kolozsváron 15 jogszigorlót avattak így.)

⁵ A *Magyar Korona* kávéház a kulturális életünket meghatározó kávéházak – Centrál, New York, később Abbazia, Hadik, Japán – legrégebbike volt. 1783-ban alapították, s a Váci utca és a Régiposta utca sarkán állt. A XIX. század második felében és vége felé gyakran látogatta Vajda János, Feszty Árpád, Mednyánszky László, Mikszáth Kálmán és mások. A jelek szerint a fiatal Szladits Károly is részese volt egy asztaltársaságnak.

⁶ Itt elsősorban a baráti kör tagjainak levelezésre gondolok; ld. például LITVÁN György és VARGA F. János (szerk.): *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1991. Szladits vonatkozásában különösen 8., 87. és 152.

velezésük kezdetét valójában az jelentette, hogy Szladits Károly 1902-ben Németországi tanulmányútra ment. Lipcséből, majd Berlinből küldött leveleiből arra következtethetünk, hogy ekkor már ezernyi „közös ügyük” volt: közös volt a társaságuk, a barátaik, közösek a problémáik, s abban az értelemben még lakásuk is, hogy külföldi útja idejére Szladits átengedte Somlónak budapesti lakását, feltehetőleg házvezetőnőjével – Csikynével – együtt.

A baráti kapcsolat „ezernyi szála” később újabbakkal gazdagodott: hasonló helyeken – például a svájci Alpokban és az Északi-tengernél – nyaraltak, egymással beszéltek meg családi viszonyaik alakulását, sőt – a korban szokásos polgári illem határain belül – még „nőügyeiket” és lelki problémáikat is. Az itt közölt levelekből ebbe is bepillanthatunk. E levelek új megvilágításba helyezhetik Somló és Hochstätter Rózsa titkos, majd felbontott jegyességét is. Érdekes apróság, hogy amikor olyan kérdésről esett szó, amiről másnak, például a házvezetőnőnek nem volt szabad tudnia, akkor a levelet Szladits angolul írta, Somlót „Bodin”-nek szólította, s nevük kezdőbetűjével utalt bizonyos személyekre.

Életpályájukban közös volt az „erdélyi szál” is. Közismert, hogy Somló 1904-ben Nagyváradra, majd 1905-ben Kolozsvárra költözött, s 1918-ig ott is élt, Szladits pedig felesége, Konrád Margit nagyváradai származása és rokonsága miatt igen gyakran járt a Partiumban és Erdélyben. Márcsak a távolság és az alkalmi látogatások egyeztetése miatt is levelezniük kellett egymással.

Levélváltásaik egy idő után megritkultak, sőt bizonyos értelemben formálisakká váltak. A levelek gyakoriságából – érdemben azok ritkulásából – és stílusából⁷ is arra következtethetünk, hogy a barátok 1907 után fokozatosan eltávolodtak egymástól. Ezt a feltételezést Somló (nagyjából ugyanezen időre tehető) közélettől való elfordulása, korábbi budapesti barátaitól való kissé rezignált távolságtartása, és új, kolozsvári baráti körének kialakulása is megerősíti.

Kapcsolatuk végén ugyanakkor bizonyos értelemben – legalábbis a szó átvitt értelmében – újra közel kerültek egymáshoz. Azt inkább csak a dolog érdekessége okán említem, hogy amikor Somló Bódog 1918 őszén Kolozsvárról „viszatelepült” Budapestre, naplójának egyik bejegyzése szerint a II. kerületi Csupaki u. 8. szám alatt vett építési telket, ahol házat tervezett építtetni.⁸ Szladits pedig – aki az 1900-as és az 1910-es években az Andrássy úton, a Hermína úton, majd a Naphegy téren lakott – egy kicsit később, az 1920-as években a II. kerületi Érmelléki u. 7. szám alatti villalakásba költözött. Ez utóbbi a Csupaki u. 8. számtól kb. 500 méterre található.

Ennél fontosabb – s bár szomorú, de ez is egyfajta „kapcsolat” –, hogy amikor Szladits Károlyt 1920-ban tanúként hallgatta ki a népbiztosok ügyét tárgyaló bíróság, akkor az Ágoston Péterrel kapcsolatos tanúvallomásában Szladits említést tett Som-

⁷ Itt természetesen csak Szladits leveleiről lehet nyilatkozni, melyeket Somló gondosan megőrzött, miként életének számos más dokumentumát. Somló Szladitshoz írott levelei tudomásom szerint nem maradtak az utókorra.

⁸ SOMLÓ Bódog: *Napló*. OSZK Kézirattára, *Quart. Hung.* 3038/4. sz. 1918. október 16. A Napló még az építendő lakás egyszerű alaprajzi tervét is tartalmazza; a középpontban természetesen a könyvtárszobával.

lóról, illetve Somló Ágostonnal való kapcsolatáról.⁹ „Kérem – fogalmazott a bíróság előtt –, Ágostonra vonatkozólag csak az az egy tudomásom van még, hogy később – május végén vagy június elején – Somló Bódog kollégámnak, aki időközben meghalt, aki azonban az eset után azonnal, vagy legfeljebb egy-két nappal később, előttem és feleségem előtt megismételte az ő szavait, azt a kijelentést tette Ágoston, hogy igyekszünk a dolgot jobb felé fordítani, és remélem, hogy ez sikerülni is fog. Ez csak május végén, vagy június elején történhetett, mert Somló Bódog azért járt akkor Ágostonnál, hogy az ő Erdélybe való utazását segítse elő, és Somló június elején tényleg el is utazott Erdélybe, s a kommunizmus végéig ott is maradt.”¹⁰ A tanúvallomás utolsó fordulata, ti. hogy Somló június elején utazott Erdélybe, nem felelt meg a valóságnak.¹¹ Lehet, hogy Szladits – ha ismerte barátja 1919 nyári tartózkodási helyét – azért nyilatkozott így, hogy a hatóságok ne is bolygassák Ágoston Péter Somló Bódoggal való kapcsolatát,¹² de az is lehet, hogy ez is csak a tanúvallomás egészen érezhető, talán tudatos „feledékenységének”¹³ része volt.

Az itt közölt levelek tehát egy szépnek és teljesnek indult barátság lenyomatai. Egy olyan barátságé, amit az élet történelmi események miatti forgandósága a felek egymástól való eltávolodása ellenére sem szennyezett be, ami azonban – a két barát személyisége, habitusa, világszemlélete, s nem utolsósorban épp az élet történelmi események miatti forgandósága miatt – nem teljesebben ki.

⁹ Kapcsolatukról ld. TAKÁCS Péter: Somló Bódog élete és pályája. *Somló Bódog: Állambölcseleti töredék*. Szerk.: Takács Péter. Budapest, Gondolat Kiadó, 2016. passim.

¹⁰ Szladits Károly vallomása; ld. Budapest Főváros Levéltára: *A népbiztosok bünperének főtárgyalása. Jegyzőkönyv: 82-ik nap, 1920. nov. hó 2. kedden*. Gépirat, 16.382–16.383. (5654–5655.) o.

¹¹ Arról, hogy Somló június elején Kolozsvárra utazott volna, majd onnan augusztusban visszatért, nincs tudomásom, de a történelmi körülmények miatt az teljesen valószínűtlen is. Miután augusztusban arról érdeklődött egyik barátjánál, hogy miként lehet a románok által megszállt Tiszántúlon keresztül eljutni Kolozsvárra, valószínű, hogy Szladits ebben az időben nem ismerte barátja hollétét. Egyébként Somló 1920. szeptember elején Budapesten végrendelkezett, s csak ezt követően tudta meg, hogy miként lehet átutazni a román hadsereg által megszállt Tiszántúlon át Kolozsvárra, majd utazott el (szeptember folyamán), és lett öngyilkos szeptember 28-án a Házsongárdi temetőben.

¹² Ágoston egyébként Somlótól kért tanácsot arról, hogy elvállalja-e a népbiztosságot, vagy – ha tényleg megkérdése nélkül nevezték ki népbiztosnak – megtartsa-e.

¹³ Ennek részleteiről lásd TAKÁCS Péter: Szladits Károly tanúvallomása elé. „*Most már nincs magánjog, nincs közjog, szüntessék be az előadásokat*”. *Szladits Károly tanúvallomása a népbiztosok perében (1920)*. Budapest, Kézirat [gépirat], 2017. (megjelenés előtt: *Jogtörténeti Szemle*).

LEVELEK

1. (levelezőlap)

Tekintetes Dr. Somló Bódog úrnak
Budapest
VT. Szív u. 9. fdsz.

Igen tisztelt Kolléga Úr!

Kérem, jöjjön el közénk szombaton, október 9-én este 9 órakor, vacsora után, a Váczi-
uczai Korona-Kávéházba. Öszinte tisztelettel

Dr. Szladits Károly

Zerge u. 3.
'97. X. 7.

2.

Leipzig, Schletterstrasse 11. II.

1902. ápr. 19.

Kedves Bódog!

Soraidnak nagyon örültem, a küldöttedek megkaptam. Örömmel hallom, h. jól érzed magadat régi tanyámon („*auf meiner Bude*”);¹⁴ Csikyné nagy elismeréssel ír rólad, s mint hallom, Kati¹⁵ szívét egészen elhódította tőlem. Várom a XX. Sz.¹⁶ májusi számát (mit szíves légy ide juttatni hozzám) a fényesen sikerült Pulszky ünnepről.¹⁷ Rusztem¹⁸ sárkány-ölését riadó éljennel¹⁹ üdvözöltem.

¹⁴ *auf meiner Bude*: (biz.) nálam, a lakásomon.

¹⁵ *Csikyné*: feltehetőleg Szladits Károly házvezetőnője; ma már azonosíthatatlan személy. *Kati*: feltehetőleg Csikyné rokona vagy segítője; ma már szintén azonosíthatatlan.

¹⁶ *XX. Sz.*: a Huszadik Század című folyóirat, mely e levelekben különböző írásmódokkal (később például „20. század”, „XX. Század”, stb.) szerepel.

¹⁷ *Pulszky-ünnep*: A Társadalomtudományi Társaság megemlékezése első elnöke, az 1901-ben elhunyt Pulszky Ágost tiszteletére; vö. *Huszadik Század*. 3. évf. (1902) 6. sz. 520. Ezen a társaság új elnöke, gróf Andrassy Gyula tartott székfoglalót, Pulszky tudományos jelentőségét Pikler Gyula méltatta, politikai szereplését pedig Emmer Kornél ismertette. Andrassy székfoglalóját a lap 3. évfolyam 5. száma közölte (343–353.), az emlékbeszédek szövegét azonban nem tette közzé; jelezve, hogy azokat külön füzetben tervezik megjelentetni. Ezt a Németországban tartózkodó Szladits 1902. április 19-én nyilván nem tudhatta.

¹⁸ *Rusztem*: Vámbéry Rusztem.

¹⁹ *riadó éljen*: (régies) hangos, harsány, lelkes egyetértő éljenzés.

A testi békétől eltekintve, nem mondhatnám, h. nagyon jól érzem magamat „boldog Európában”. Lipcséből teljesen hiányzik a szép fogalma: se város, se vidék, se asszony nem szép. Mit nem adnék a Dunapartért! Aztán teljesen egyedül e gargarizáló sokaságban! – Nagyobb baj, ami a magányban még érezhetőbb: az életcél hiánya. Se család, se tudomány. Az „elhagyott magaslatok”: irodalom, bölcsészet – elérhetetlen távol ködéből intenek felém. Becsületesen dolgozom a pandektákon, de hiányzik a lelkesedés szent fanatizmusa. Az bizonyos, h. római jogász nem leszek. Kezd is bennem kialakulni vmi modernebb jogászati rendszere, s látom is magam előtt életem szerény munkáját ebben a körben, – de a lelkemet ez nem tölti be. A jövő héten bejárom a professzorokat, majdcsak egy kis élet is kerül az eddigi színtelenségbe.

Ez expectorációk²⁰ csakis neked és Oszkárnak²¹ vannak szánva, kit igaz szeretettel, sokszor ölelek.

Mi ujság Madzsaréknál,²² sokat gondolok meghitt kedves körükre.

Ha olykor megemlékeztek rólam, nagyon jól fog esni. Remélem, kedves Bódog, hogy a fehér zászló minél többször ki van tűzve, s hogy lelki egyensúlyban dolgoztok munkátokon.

Igaz szívből, sokszor ölel szerető barátod

Károly

3.

Berlin N. W., Mittelstr. 34. III.

1902. jún. 10.

Kedves Bódog,

rengeteg sok benyomás, változatosság gátol az írásban. Lipcsében jún. 1.-ig voltam; az utóbbi időben már élénk társas élet közepében. Itt nagyon jól érzem magam; pompás előadások, sokat tanulok, semmit se gondolkodom. Ez a begubózás ideje, amelyből mint végleg specializálódott jogi (éjjeli?) lepke fogok kiröpülni. Annyira élvezem az itteni munkát és a pezsgő nagyvárosi életet, hogy bonni utazásommal felhagytam, s július végéig itt maradok (aztán talán egy kis tengeri fürdőbe).

Felkerestem Eliaschewitchéket,²³ de Wassily úr lefeküdt volt s nem fogadott, Fauja²⁴ pedig máj. 30-án elutazott négy hétre fürdőbe. Ez volt az első árny ittlétem egén. Majd júliusban megint próbálkozom.

²⁰ *expectorációk*: érzelmi kitörések, kifakadások, ömlengések; a legbensőbb titkok feltárásai.

²¹ *Oszkárnak*: Jászi Oszkárnak.

²² *Madzsarék*: Madzsar József és családja.

²³ *Eliaschewitchéket*: valószínűleg Vaszilij B. Eliaszjevics és családját.

²⁴ *Fauja*: elírás, tkp. *Frau*ja, vagyis felesége.

Van már Bpsten lakásom is: pompás két Dunára néző szoba, Margitrapart 59. sz. a. – Jónást²⁵ és egyéb holmimat, amint neked kellemesebb, aug. végén vagy szept. elején szállítatom el. Cs.-né öngának²⁶ a lakásfelvételt majd magam írom meg.

Mi újság:

- a) Madzsaréknál?; a Kis Mamának és Lilikének²⁷ kézsókomat; Józsi mikor utazik erre Stockholmba?
- b) a katedrák ügyében? hallom, Viktort²⁸ már megválasztották; mikor kerül Oszi sorra; hát Pozsony?
- c) a XX. Sz. körében? Oszi szép levelét hálás szívvel vettem; rólam szíves szeretettel festett képe tus(?)ban, mily messze esik a valótól, de legalább megindítja és erősíti törekvéseimet.

*er regt und rührt ein kräftig Entschließen
nach höchstem Dasein immerfort zu streben...*²⁹

Sokszor bosszant a német lapok tudatlan rosszakarata, mellyel rólunk írnak, s ilyenkor szaporán óhajtom Gratz Gusztit, világítana be a koponyákba. – De sok otthoni dolog más színből tűnik fel idekűnn; még nem látom tisztán, mi fog ezekből bennem végleg megüledni; de aligha a hazai állapotokkal való megelégedés érzése.

Hogy' halad a Spencer-fordítás? Nyomják-e már Oszi³⁰ munkáját?

A kérdőjelek tömegéből láthatod, hogy sok van, amit az otthoniakról nem tudok, s amelyek közlésével nagy hálára köteleznél.

Én egészen véve jól érzem magamat; a fehér zászló majdnem állandóan fenlobog. Valami nagyon ugyan meg nem erősödöm, mert testgyakorlatra nem igen van alkalmam. De majd a Nordsee!³¹

Jön-e már a júniusi XX. Század?

Látom, már csak kérdőjeleket produkálok. Szörnyű adatgyűjtő állapotban vagyok, valóságos adatfelszívó spongya. Azért felkiáltójellé egyenesedve, sok baráti üdvözlöt kiáltok át felétek és sokszor öllelek, Oszival együtt, igaz szívvel,

Károly

²⁵ *Jónást* (nehezen kiolvasható szó): valószínűleg valamilyen tréfásan elnevezett bútordarab.

²⁶ *Cs.-né*: Csikyné (ld. fentebb), öngának (*tréf.*) öngagságának.

²⁷ *Kis Mama és Lilike*: Madzsar József felesége, Jászi Alice (Madzsar Alice), és lányuk Lili.

²⁸ *Viktor*: Jászi Viktor, Jászi Oszkár bátyja, aki korábban a kecskeméti jogakadémia tanára volt, s „megválasztása” valószínűleg a debreceni jogakadémiára történt 1902-es kinevezésére utal.

²⁹ Kissé módosított idézet a *Faust*ból. Eredetileg: „*Du regst und rührst ein kräftiges Beschließen, | Zum höchsten Dasein immerfort zu streben*”. Magyarul:

*„megkörünyékez derűd s mozdítja bennem
az elszánást, hogy szakadatlanul a
lét legfelsőbb fokára törekedjem.”*

Vö. J. W. GOETHE: *Faust*. Ford.: Jékely Zoltán és Kálnoky László. II. rész, 1. felv. 72–73. sorok.

³⁰ *Osz*: Jászi Oszkár.

³¹ *Nordsee*: Északi-tenger.

4.

Kedves Bódog!

*Eheu fugaces... labuntur horae...*³² nemsokára a „művelt Keleten” leszek, mint Petrovics Elek mondja. Izzik talpam alatt a föld (csak figurative), kezem alatt az el nem végzett munka; hazafelé is gondolok, s maradni is szeretnék, szóval e *Seelenwiespaltban*³³ már nincs hangulatom a levélíráásra; azért köszönve azt az örömet, melyet te és Oszi értékes leveleitekkel szereztetek, csak data-kra³⁴ szorítkozom.

Aug. 8.-án jön értem Teller Maxi,³⁵ Hamburgban fölszedjük Nanzen Jóskát³⁶ és felfedezzük Helgoland-Norderneyt. Aug. 20.-án egy hétre Pozsonyba, szept. 1.-én pedig, nos hát

„szeptembernek elején be kell rukkolni”³⁷

a műhelybe. – Nővérem aug. 9. és 11.-ke közt fogja elhozatni holmimat a lakásodról; kérlek, értesítsd erről az ott maradó őrszellemet, amire egyébként Csikyné önagységát is megkértem.

Írjatok kérlek üdülő helyetektől. Hogy Oszkár tervein a fogalmazóság nem változtatott, azt az ő lelkülete mellett természetesnek találtam. Örülök Viktor megválasztásának,³⁸ s nagyon érdekel, hogy áll Oszkár tanársága. Guszti³⁹ haladásának nagyon örültem; holmi házassági tervekről is hallottam. Hát mi, *Bergeret-k*,⁴⁰ mit csinálunk? Egyébként ez a 4 hónap volt eddigi életem legprózaibb ideje: semmi álom, semmi gondolat, csak adatok.

A 20. Századot és a Pulszky-füzetet nem kaptam meg, pedig még szívesen elolvasnám; ha lehet, indíttasd még utánam.

Rusztéméről semmi hír; tartok tőle, hogy az öreg Rusztém⁴¹ nem a legjobban van.

³² Latin szállóige: kb. *múlik az iramló idő!* (Horatiusnál eredetileg így: „*Eheu fugaces, Postume, Postume, labuntur anni nec pietas moram | rugis et instanti senectae | adferet indomitaque morti...*”, de az „elfutó évek” (*labuntur anni*) helyett elfutó „órákra” utalva. Magyarul: „Hej Postumus jó Postumus, eltűnik | a sok futó év, még az erény sem áll | a sok közelgő ránc a vénség | és a halál diadalma ellen!” Ford.: Bede Anna. *Carmina*, II. 2. 14.

³³ *Seelenwiespaltban*: lelki tusában.

³⁴ *csak data-kra*: csak adatokra, tényekre.

³⁵ *Teller Maxi*: Teller Miksa.

³⁶ *Nanzen Jóskát*: Nanzen József: azonosíthatatlan személy.

³⁷ *be kell rukkolni*: be kell vonulni a kaszárnyába, amire rendszerint ősszel került sor. (Egykori katonadal: „Megverték a rézdobot, be kell rukkolni, | Október elsején lóra kell ülni...”)

³⁸ *Viktor megválasztásának*: Jászi Viktor; ld. az egyik korábbi jegyzetet.

³⁹ *Guszti*: Gratz Gusztáv.

⁴⁰ *Bergeret-k*: utalás Anatole France *Kortárs történetek* című, négy részből álló regényciklusára (1897–1901). Ennek főszereplője a világot éber és ironikus szemekkel figyelő Bergeret úr, aki kezdetben egy vidéki egyetem professzora, majd a negyedik – *Bergeret úr Párizsban* című – kötetben a Sorbonne professzora lesz. Bergeret – különösen a ciklus második (*A próbabábu* című) kötetében – szelíden megvetette, de legalábbis kritikával illette a nőket, és keserűen fanyalgott a házassáleten.

⁴¹ *öreg Rusztém*: utalás Vámbéry Rusztém apjára, Vámbéry Árminra.

Ittlétem pozitív eredményével meglehetősen meg vagyok elégedve; még semmit nem írtam, de dolgozatom anyaga kész, s amellet a jogi dogmatika fegyvertárában meglehető tájékozást szereztem.

Mindkettőtöknek üdvözlést, felfrissülést kíván és igaz szeretettel ölel benneteket
Berlin, 1902. VII. 27.

Károly

5. (levelezőlap)

(címezés az első oldalon)

Nagys. dr. Somló Bódog
egyetemi m. tanár úrnak
Ungarn, Budapest
VIII. Szentkirályi u. 22.

(A lap hátoldalán fénykép, a képen Teller Miksa, (feltehetőleg) Nanzen József, és –fekeve, elől – Szladits Károly. A fénykép melletti szöveg a következő.)

Norderney, 1902. aug. 31.

Az erkölcsi túlkövetelések hazájából.⁴² Ölel

Jóska, Károly, Miksa⁴³

⁴² Utalás Somló Bódognak a Társadalomtudományi Társaság ülésén 1901. december 30-án elhangzott vitaindító előadására, melynek címe: „Az erkölcs túl követelése”, megjelent: *Huszdik Század*. 3. évf. (1902) V. kötet, 13–27. o.

⁴³ *Jóska*: (valószínűleg) Nanzen József, *Miksa*: Teller Miksa.

6.

Kedves Bódog,

Belső szükség indít rá, hogy külön is megköszönjem neked azt a nagy élvezetet, melyet könyveddel szerezteél.⁴⁴ Nem emlékszem egyhamar könyvre, mely oly mély benyomást tett volna rám, s annyi gyönyörűséget szerzett volna, hogy nem bírtam letenni, hanem másfél nap alatt elejtitől végig olvastam. Oly hatalmas, kényszerítő logikájú gondolati rendszert róttál egybe, hogy büszke örömmel nézek fel rá, érezve magamban azt a közösséget, mely lelkemet e szép mű alkotójához fűzi.

Annál nagyobb az örömöm, mert e könyvvel végkép ki kell hogy vesszen belőled a kishitűség s az alkotásra való gyöngeség érzése, mely eddig gyakran megbénított. Aki ezt a könyvet megírta, azt többé kétségek nem bánthatják.

Én, a tételes jog röögét fűrő völgylakó, irigykedve nézem, a gondolkodás mily magaslataira sikerült emelkedned. S ez irigységben is mély öröm van, mert oly képet mutatál nekem onnan a magasból, melyet magam nem bírtam volna meglátni, még ha nem hagytam volna is el a magasságokat, amelyek felé fiatal lelkesedéssel egykor törekedtem: oly tág perspektívát nyitottál, mely gyönyörűséggel tölt el hatalmas körvonalaival.

⁴⁴ Nehezen állapítható meg, hogy Szladits Somló melyik könyvére utal; 1902-ben ugyanis Somló Bódognak nem jelent meg könyve. Mivel nem valószínű, hogy a korábban megjelent tudománynpszerűsítő munkákról lenne szó (*Jogbölcselet és Szociológia*; mindkettő: Pozsony, Stampfel, 1901), a szöveg inkább arra utalhat, hogy Somló megküldte barátjának az *Állami beavatkozás és individualizmus* című, 1903-ban megjelent munkájának (Budapest, Politzer, 1903) korrektúrapéldányát. Az is lehet, hogy a könyv 1902 novemberében vagy decemberében jött ki a nyomdából, 1903-as impresszummal.

Nem patetizálok tovább; még egyszer, szívem legmélyéből: szerencse és üdv ehhez a hatalmas, szép munkához!

Szívből ölel

1902. decz. 12.

Károly

7. (levélként küldött vers)⁴⁵

BÓDOG BÚCSÚJA

Prüszköl a gőzkocsi, szalad nagy-vágtatva:
Objectív Bódogot⁴⁶ viszi Nagyváradra.

Bódog uram hízik a gyönyörűségtől:
„Most repülök, hajh! Ki MÁV kötelékéből!”

„Bakterokat többé én nem fegyelmezem,
„Roscher fordítását többé nem kezelem!

„De hogy a MÁV iránt hálátlan ne legyek:
„Emlékül elviszek egy kis szabadjegyet!”

Éjfél kong a harang Várad magas tornyán,
Kriptából püspökök kikelnek mogorván.

Hintnek Bódog elé sűrű tömjénfüstöt:
«Hódolni testvérek! Itt van az új püspök!»

„Eminentiatok nem tudja, ki vagyok,
„Látszik, a kriptában nem olvasnak lapot.

⁴⁵ Az 1903. január 29-i dátumozású „levél” lényegében egy három oldalas, feltehetőleg borítékban küldött és aláírt, de minden szöveges magyarázatot vagy kommentárt mellőző versike. Háttérében az állt, hogy a Magyar Államvasutaknál eltöltött három év segédfogalmazói, majd további csaknem három év fogalmazói munka után Somló Bódog nagy nehezen állást kapott a Nagyvárad Királyi (Katolikus) Jogakadémián. Amikor Nagyváradra költözött, Szladits Károly ezzel a tréfás versecskével fejezte ki az azzal kapcsolatos örömét, hogy sikerült akadémiai pályára lépnie, és azt a reményét, hogy Budapest nemsokára viszont láthatja őt. A verset levélben küldte el barátjának.

⁴⁶ Szladits tréfásan „Objectív Bódog”-nak nevezte Somlót, ami személyisége jelzőjeként találó volt, elméletére nézve pedig igen jellemző.

„Nagyváradí Napló írta vón' hiába?
„Ezredesnek jöttem akadémiára.

„Ezredesnek jöttem, kemény hadfi leszek;
„Régi babonákban szörnyű kárt itt teszek...”

«Apage Satanas!»⁴⁷ hangzik felé karba,
S rohan a kísértet Bódog ellen harciba.

Előrántja Bódog buzogányát, „Vidi”-t,⁴⁸
S kísértetek között szétüt vele kicsit.

S nyomatékos „Vidi” minden ütésével
Sötétség lassacskán oszlik-foszlik széjjel.

S mikorra elűzte mind a kísértetet:
Kiderül a hajnal Várad orma felett.

Derül ám Váradnak, de beborult nekünk:
Nélküled, Objectiv! Hiányosak leszünk.

Hiányos lesz kedvünk, bánatunk magányosb,
Kik itt vagyunk ifjú neuraszténiások.

Gyere vissza Bódog, gyere vissza Pestre,
Találsz még te itt is elég kísértetre.

Elég kísértetre, elég sötétségre...
Kevesen vagyunk ám ennyi ellenségre!

Azért várni fogunk, s örülünk rá máris:
Ezredes úr, hogy jön meg mint generális!

S fogjuk ismételni addig is untalan:
Ne maradjon Pestünk soká bódogtalan!

1903. január 29.

Károly

⁴⁷ *Apage Satanas!*: „Távozz tőlem, Sátán!”

⁴⁸ *buzogányát*, „*Vidi*”-t: ismeretlen eredetű és tartalmú szójáték. Mivel a „*vidi*” (*látam*) a *vidimálásra*, vagyis a „*látamozásra*” utal, nem kizárt, hogy a nyelvi játék a tisztviselők hivatali tevékenységével áll kapcsolatban, amivel a barátok így viccelődtek.

8.

Kedves Bódog,

Tegnap is, ma is nagyon sütött a nap a Dunaparton és sokat sétáltam ott föl-alá, de nagyon éreztem, hogy nincs mellettem az, a kitől az én Dunaparti sétáim a maguk speciális kedvességét nyerték. Szóval, erősen éreztem hiányodat, s ezt most nem valami sentimentális „Wallung”-ban⁴⁹ írom neked, hanem azért, hogy lásd, hogy nemcsak neked van rossz dolgod Váradon, hanem olykor nekünk is, boldog pestieknek.

Egyébként ez nem is igaz: egyikünknek sincs rossz dolga. Olyan szépen van megcsinálva ez az élet, hogy még a hiányérzetben is benne van a hiányzó öröm reprezentációja, s ezzel egy darab öröm. Ezek a derék agytekercek pedig minden Marconi-féle telegráfnál is hathatósabban hidalhatják át a távolságokat. Képzletben elsétálhatunk egyik a másikkal így is. (Azért mégis kérlek, nyújts mielőbb alkalmat arra, hogy veled ne csak így „reprezentatív”, hanem „prezentatív” módon is sétálhassak a korzón.)

Mint látod, tele vagyok optimizmussal; pedig a múlt csütörtök óta nem találkoztam Bánóczi Margittal, aki ezt a kedves mondatot vallja jeligéül:

... *vivere è un incanto*...⁵⁰

De határozottan becsíptem a napfénytől, mely csak úgy ömlik be reggel a szobámba. Létezni mégis csak nagyon jó, úgy-e ezredes úr?

A csütörtöki koncert egyébként teljesen felesleges megszakítása volt a kis Rózsikával folytatott beszélgetésünknek. Legszebb volt a koncertben a program^x, t.i. írott program hiányában Mauzi Ónga⁵¹ mondta el minden szám előtt a dobogóról, hogy mi következik. [(A „program” *szónál*^x-jegyzet, majd a lap alján): Ezt a mondást úgy hallottam ott valahol. T.i. nem akarok a Mesternél lelkiismeretlenebb lenni az idézésben.] Mint látod, szívem három sebből is vérzik, most már csak az kell, hogy te is váltsd be ehhez a körülményhez fűzött fenyegetésedet.

És mivelhogy rólam semmi sem hihetetlen: közlöm veled, hogy mindehhez még dolgozom is, egész komolyan dolgozom. T.i. az alanyi jogok és jogügyletek tanát írom a Fodor-féle magánjogba,⁵² s mivel így a lelket eladtam az ördögnek, karácsonyra liferálnom⁵³ is kell, ami biztosítja munkám sikerét.

Nem muszáj ám folyton olyan hosszú leveleket írkaálnod, mint látod, kis helyen is sok bolondság elfér.

Írd, hogy neked is ez a refrén cseng a füledbe:

... *vivere è un incanto*...

Szervusz Bódog!

1903. márcz. 25.

Károly

⁴⁹ *Wallung*: felindulás, izgalom.

⁵⁰ *vivere è un incanto*: (kb.) az élet: varázslat (*eredetileg*: La vita è un incanto. Vivere a incanto).

⁵¹ *Ónga*: önagsága. *Mauzi*: Pollacsek (Polányi) Laura.

⁵² *Fodor-féle magánjogba*: a Fodor Ármin által szerkesztett *Magyar magánjog* című munkába; megjelent: Budapest, Singer és Wolfner (Pallas ny.), 1899–1905. 1–5 kötet.

⁵³ *liferál*: (régies, biz.) árut a megrendelőhöz szállít, lead.

9.

1903. ápr. 5. vasárnap este

Kedves Bódog,

most jöttem haza a mi kedves embereink köréből, s mi [sem] természetesebb, mint hogy Veled diskurálják tovább róluk, hisz távolléted daczára itt élsz tovább a mi kis körünkben.

Kis körünknek most persze nagy a hiánya; mert Alice „a mi jó kis mamánk” most véletlenül egyszer maga sütkérezik a déli napnál, ahelyett, hogy mi sütkéreznénk az ő jóságának szelid fényénél; de azért mi háládatlan „árva gyerekek” nélküle is nagyon vígan voltunk.

Tervezett kirándulásunkat elmosta az eső, s így Pollacsekékénél⁵⁴ voltunk együtt egész délután: a három kislány, Oszi, Glöckner Samu és én.

A három kislány egész forradalmat okozott társaságunkban; legalább úgy látom, hogy társas gondolataink nagy része e hármias csillagzat körül forog. Margitkával⁵⁵ könnyen összebarátkoztunk, s valóságos virágcsatákat vívunk gondolatainkkal, ez a kislány, a legpompásabb kamerád, akit képzelnél lehet. Mauzi iránti nagyrebecsülésem is nőttön-nő; határozottan kiváló egyéniség ez a kislány, s amellet szép, nagyon szép! Csak Rózsika⁵⁶ iránt nem változtak érzéseim: mert ez a kis lány az első perctől fogva ugyanazt a mély rokonérzést keltette bennem, a mely változatlanul megmarad iránta. De ma mégis még bájosabb volt, mint bármikor és olyan végkép okos, természetes, harmonikus.

Ha lehetne egységbe foglalni az általuk keltett sokféle benyomást, azt mondanám: Margit elragad, Mauzi imponál, Rózsika megindít.

Milyen veszettül szerencsés ficzko is vagyok én, hogy ennyi szépben és jóban lehet részem! Háládatlan komosz kutya volnék, ha nem örülnék az életemnek: mert ha megtagadta az élet tőlem az egy nagy és mély érzést, a szerelmet, – oly gazdagon pazarolta rám a barátság kincseit, hogy nem gondolhatok rá büszke megindultság nélkül. – Abból persze, hogy ezt olyan nagyon hangsúlyozom, láthatod, hogy mégis folyton visszajog bennem annak az egy érzésnek a vágya. De abból már nem lesz semmi. Kishitű vagyok és mégis sokkal léhább, semhogy igazán mély lendületet állandóan lekötve tudnék tartani. Ha nem vesznek komolyan: megérdemlem. Á chacun selon son mérite.⁵⁷

Éva⁵⁸ itt van Pesten [*sor fölötti betoldás: (a férjével!)*], tudod, az a kislány, aki miatt olyan igazán nagy szomorúságom volt, amelyben oly szeretettel álltál oldalam mellett. Ha rágondolok, újra meg újra keservesen érzem, hogy elmentem a boldogságom mellett. That was the one great failure of my life.⁵⁹ No de elég ebből. Eléggé ismersz

⁵⁴ *Pollacsekék:* Polányiék.

⁵⁵ *Margitka* (később rendszerint: *Margit*): Bánóczi Margit.

⁵⁶ *Rózsika:* Hochstätter Rózsa.

⁵⁷ Á chacun selon son mérite: Mindenkinek érdeme szerint.

⁵⁸ Éva: ma már azonosíthatatlan személy.

⁵⁹ *That was the one great failure of my life:* Az volt életem egyetlen nagy tévedése.

különben, hogy ezt nálam trgikusán ne vedd. Hisz rólam írta Laczkó Andor⁶⁰ ezeket a szép sorait:

„...*Hős sem vagyok, sebem sem tátong,*⁶¹
Mind könnyű volt, mind behegedt...
Az ifjú évek, ifjú álmok
Így tűntek el hátam megett!”

Nem tudom, elmondtam-e, de úgy érzem, hogy a felolvasásodban néhol kissé elvetted a súlykot. – Mintha nem lettél volna eléggé objectív: kissé túlságosan a politikai *Kampfredé*⁶² benyomását tették rám egyes részek. De nem formálok végleges ítéletet, mielőtt írásban végig nem tanultam előadásodat. Lassú járású az eszem, a sociologia útján amúgy is már csak botorkálva járok, s amellett a hölgyek közelsége is zavarta kissé az eszeckémet. De azt hiszem, van abban valami, amit előadásodról így felületesen is észleltem, s másoknál e benyomás tán élesebb is volt, kikben kevésbé van meg a barátság elfogultsága. Erre még visszatérünk.

Most hadd térjek még vissza egyszer vissza a lányainkra. Kissé fáradt vagyok; nem kicsi dolog Margit szárnyalását és Mauzi kellemességét négy órán át végig kísérni. Ezek a kis lányok, félek, mégis nemsokára rá fognak jönni, hogy nem vagyok sem elég elmés, sem elég kiváló, hogy röpülésüket állandóan követhessem. S fáj nekem, ha rájönnek, hogy én csak „preparált” elmét hozok a társaságukba, melyet otthon fáradtan elvetek, mint az álhajat! A kis Rózsika más: ő tudom, olyanak fog venni, a milyen vagyok, s jó barátjának fog tekinteni, ha szürke leszek is és kopott. Ez tán mégis azért van, mert ő nem keresi az effektusokat, sem magában, sem másban. Ritka egyenletes léleknek nézem; azért oly harmonikus és megnyugtató hatású.

Csütörtökön utazom Pozsonyba, husvéthétfőn este megint itt leszek. Húsvét után megkezdjük a teniszt a Tisztv. egyletben: Alice, Oszi, Riki,⁶³ Margitka is velünk tart. Feljöhetnél majd egy partira. Különben is tartozol egy látogatással a lakásomnak. Ragaszkodom hozzá, h. nálam lakjál.

Nem kell hosszan írnod, csak ha van időd és hangulatod. Én se írtam volna tán, ha ma este nem volnék úgy „felhúзва”. Aztán ne bánd, ha én egyszer-másszor többet is trécselek; tudod, hogy levélíró állat vagyok.

Szeretettel ölel

Károly

⁶⁰ Bár a levél Laczkó Andort említi, nem kizárt, hogy az utalás Laczkó Gézára vonatkozik.

⁶¹ A fordulat alighanem az Iliász egyik sorára utal, ahol ez áll: „hős vagyok” és „sebem tátong”.

⁶² *Kampfredé*: kampánybeszéd.

⁶³ *Riki*: valószínűleg Lessner Richárd.

10.⁶⁴

Budapest, 1903. május 17.

Kedves Bódog,

te haszontalan fráter, hát mégsem jöttél el a Duna-ünnepélyre; persze, jobb neked Váradon, ahol rigmusokban ünnepelnek. Pedig kár volt el nem jönni, mert mint Mauzi statisztikailag kiszámította, mindenütt másutt boszankodtak az emberek, csak nálam múltak. A társaságnak persze nagy híja volt, de ezért így is, büszkén mondhatom, szépen sikerült az este. Igazán boldog voltam, mennyire jól érezték magukat nálam; egészen elrontanak az elismerő és köszönő szavakkal, kivált a kis Rózsika, aki hálás szívével oly szépen tud köszönni. Különben is az estnek egyik igen kedves pontja volt: gyönyörködni Rózsika gyermekien bájos, őszinte örömeiben és lelkesedésében. Az estélyt sajnos, Pollack úr⁶⁵ időnek előtte szétrobbantotta, mire is mi ünnepélyesen megesküdtünk a Nagy Zöld Macskára, melyet törzsünk totemévé avattunk, hogy soha papát nem hívunk a társaságba. Sikerült fénykép is készült, ebből majd te is kapsz. Ha bővebb információkat akarsz, fáradj fel ide, mert sokáig tartana, míg az est krónikájával elkészülnék.

De most már eléggé szomorítottalak, szegény Tantalus⁶⁶ (úgy kell neked, mi is eléggé éreztük hiányodat), s így áttérek vidámabb témákra.

Pl. a nváradai újságháború.⁶⁷ Eleinte bántott bennünket a dolog, de miután Dr. Jakab Ernő⁶⁸ kijelentette, h. Váradon csak az a komoly polémia, amelyben vagy két újságíró veri el egymást, vagy a fél az újságírót, megnyugodtunk abban, hogy a nváradai Pikler-ügy⁶⁹ mégsem nagy jelentőségű. Arra azonban nagyon kérlek, hogy rendes tanárrá való kinevezésedig ne tarts több felolvasást. – A Bob-rigmust⁷⁰ légy szíves házassági költészetünk gazdagítására beküldeni.

Nagyon jól esett, kedves Bódog, hogy nekem szenteltél pár órát rövidre kimért időből; mindig megnyugtató, felderítő hatással van rám, ha veled kibeszélhetem magamat. Kivált azt a hajnalig tartó diskurzust élveztem nagyon s óhajtván várom, hogy hasonló módon mielőbb visszatérjen. Azt hiszem, a Dionysosi ünnepet legjobb volna jún. 11.-én, Úrnapján⁷¹ rendezni; ird meg, hogy ez időtájt feljöhetsz-e?

⁶⁴ A levélpapíron nyomtatva: Kritikai Tanulmányok a Polgári Törvénykönyv tervezetéről Szerkesztősége, Budapest, V., Dorottya utca 2.

⁶⁵ *Pollack úr*: feltehetőleg elírás vagy tréfa; helyesen Pollacsek úr, tehát Pollacsek (Polányi) Mihály, aki Laura (Mauzi), Adolf és Károly apja volt.

⁶⁶ *Tantalosz*: mitológiai alak, akit súlyos bűne miatt az istenek örök éhségre és szomjúságra büntettek.

⁶⁷ *nváradai újságháború*: a Somló-affér, amely Nagyváradról indult ki 1903 májusában.

⁶⁸ *Dr. Jakab Ernő*: ma már nem azonosítható személy; valószínűleg orvos, talán a későbbi ismert belgyógyász.

⁶⁹ *a nváradai Pikler-ügy*: képletes kifejezés, mely értelemszerűen Somló Bódog nagyváradai konfliktusára, a később Somló-afféreként ismert országos polémiára vonatkozik, amit Szladits itt Pikler Gyula konfliktusaihoz hasonlít.

⁷⁰ *Bob-rigmus*: utalás Huszka Jenő 1902-ben bemutatott *Bob herceg* című operettjére, illetőleg Somló feltehetőleg annak kapcsán született tréfájára.

⁷¹ *Úrnapja*: katolikus ünnep az eucharistia (úrvacsora) tiszteletére kissé változó időpontban, sok országban Pünkösöd után két héttel.

Még kedves látogatásodnál is jobban örültem a leveledből kiáradó életörömnek. Boldog ember lehetsz te Bódog, ha csak egy kicsit az akarsz lenni: mert ideáljaid vannak s nemes bátorságod arra, hogy merészen kiálljál értük. Hidd meg, a NV. Napló⁷² igaz hangokat ütött meg, mikor rólad írt, s én mély örömmel és büszkeséggel éreztem át az igazát. – S az eszmék szolgálata mellett még arra is vagy teremtve, hogy egyénileg boldog légy. Nem akarok veled szemben strucz politikát üzni, nem akarok színlelni, mintha nem venném észre, hogy a levegőben van valami, ami téged ebbe az irányba visz. S noha tudom, hogy az ilyen érzés olyan könnyű pillangó, hogy lábujhegyen kell settenkedni körülötte, hogy el ne rebbentse az ember: azt még se kívánhatod baráti szíveimtől, hogy ki ne mondjam, mennyire gyönyörködöm annak a jövőnek a gondolatában, amelyet számodra, – két kedves ember számára – magam előtt látok.

Kérek, ne reflektálj ezekre, mert bántana, hogy megszólatlak olyan dolgokról, a melyek úgy szépek és kedvesek, ha nem beszél róluk az ember, mert oly finom, gyöngéd jószágok, hogy az emberi nyelv esetlen műszerével nem lehet nekik kellő kifejezést adni. S ez, amit most itt mondtam, nem stílusvirág, hanem komoly kérelem: hallgassunk róla.

Kívánd nekem, kedves Bódog, hogy én is egyszer azzá lehessek, ami te. Rokon lelkek vagyunk, s én is oda juthattam volna, ahová te, ha nem lettem volna gyáva, erőtlen. Ha én azt mondom, hogy „létezni jó”, csak a könnyelműség, vagy a csapongó hangulat beszél belőlem. Hiszen az én életemnek nincsen pilótája: sem az igazság keresése, sem az egyéni boldogság. S mindez csak azért, mert gyöngye vagyok, poltron(?).⁷³ Nem szeretek magam fölött érzelegni, de sokszor meg tudnám siratni az életemet, egy szépen indult s megfeneklett életet.

No de mindegy. Vannak barátaim, hálásan érzem, s azok szívében akarok élni, belőlük meríteni örömeimet. S azért: létezni mégis csak jó! Holnap tenisz, este Bánócziéknál, szerdán Oszival Gorki: *Nachtlager*-je...⁷⁴

... Így éltünk akkor Odesszában...⁷⁵

Ölel, csókol, igaz szeretettel,

Károly

⁷² *NV. Napló*: a *Nagyvárad* című napilap, mely Ady Endre tollából származó cikket közölt Somló Bódog budapesti előadásáról. Később ez az írás lett a tanszabadsággal kapcsolatos, országos botránnyá szélesedett ún. Somló-affér kezdete.

⁷³ *poltron(?)*: másként nehezen olvasható, ebben a formájában nem értelmes kifejezés.

⁷⁴ *Gorki: Nachtlager*-je: utalás M. Gorkij: Éjjeli menedékhely című színművére, illetve annak előadására. Gorkij e művét – mivel az orosz cenzúra betiltotta – először Münchenben adták ki 1902-ben (Budapestten 1903-ban jelent meg Szilágyi Béla kiadásában, Kálnoki Izidor fordításában), s a világ nagyvárosaiban 1903-tól adták elő. Budapesti ősbemutatója a Budai Szinkörben volt, ugyancsak 1903-ban; az utalás minden bizonnyal erre az előadásra vonatkozik.

⁷⁵ *Így éltünk akkor Odesszában*: az emlékek felidézésének sajátos módja, Puskin megfogalmazására utalva. Puskin ugyanis, akit politikai nézetei miatt három évre száműztek Moszkvából, Odesszában kezdte el írni (majd Szentpéterváron fejezte be) az *Anyegint* (1823/1831). Az *Anyegin* utazása című részben maga is megemlíti, hogy „akkor Odesszában élt”. A különbözőképpen, rendszerint szabadon idézett fordulat sok irodalmi műben az érzelmetli, fájdalmas, de jelentős, sőt néha a részben szép dolgokra való visszaemlékezés kifejezése. (Ld. pl. a későbbi évtizedekből Füst Milán: *Emlékezés Kaffka Margitira*. „Így éltünk akkor Odesszában...”. Nyugat. 1928. 23. szám).

11.

Öreg Bódog,

Ágoston könyvéről⁷⁶ beható s meglehetősen kedvező bírálatot írtam a *Jogt. Közl.-be*.⁷⁷ A *Jogba* Dr. Zachár Gyula albíró fog írni, de csak szept.-ben.^x [*itt jegyzet, majd a lap alján:*] Kérlek, küldess Ágostonnal egy pldt Zachárnak Bpest V. Ker. bíróság] Meszlénynek⁷⁸ is figyelmébe ajánlottam a könyvet a „Jogállam”-ra való tekintettel. Az Ügyv. L.-jával egyelőre nincs összekötötésem, de ősszel szükség esetén ez is meglesz.

Mint hogy hallom, hogy esetleg Te is az Engadinba⁷⁹ mész, közlöm utitervemet. Aug. 1.-én utazom, először az Ampezzoba (cím Toblach *poste restante* aug. 7.-ig), azután Mezan–Stitfs–Pontresina (itt *poste r.* aug. 17.-ig), innen St. Moritz–Sils (Silsben leszek kb. 19-22. közt). Továbbiak még bizonytalan. Értesíts mielőbb, hol található (persze csak 1-2 napra).

Már nagyon érzem a felfrissülés szükségét, mely azt hiszem, írásom szűrkeségén is meglátszik.

Nagyon örülök, h. Rózsika Alice-szal tölti a nyár egy részét. Mindenesetre nagyon jól teszed, ha Te alaposan kipihened magad a kiállott izgalmak után; magam is azt hiszem, hogy Nbánya⁸⁰ erre nem alkalmas hely.

Én szept. elején Pozsonyban leszek (Edl u. 5.)⁸¹ s csak 15. körül érkezem vissza Bpestre.

A contactus mindenesetre meg lesz közöttünk; ha másképp[p] nem, NBányán keresztül, anzixok⁸² útján.

Remélem, Rózsika betartotta a 4 kg.-ra vonatkozólag nekem tett ígétét. De szerettem volna látni új otthonában!

Roftnével⁸³ egyelőre nem békültem ki, mert az ősz okvetlenül a magányos munka jegyében kell eltöltenem, s így előre is kerülöm a társaság alkalmait.

⁷⁶ Ágoston könyvéről: ld. Ágoston Péter: *A tulajdonjog alaptanai*. Budapest, Politzer, 1903.

⁷⁷ *Jogt. Közl.-be*: a Jogtudományi Közlönybe (lásd 38. évf., 32. szám: 1903. augusztus 7., 269–270. o.)

⁷⁸ *Meszlénynek*: Meszlény Artúrnak.

⁷⁹ *Engadin* (fr. Engadine, ol. Engadina): napos klímájú, kb. 100 km kiterjedésű völgy a svájci Alpok déli részén, magas hegyek között, legismertebb települése St. Moritz.

⁸⁰ *Nbánya*: Nagybánya

⁸¹ *Edl u. 5.*: A pozsonyi Edl utca (Edlgasse, jelenleg: Podjavorinskej ulica) 5. sz. alatt ebben a korban már hagyományos oktatási intézmény (polgári leányiskola, majd magyar iskola) működött, később pedig egyetemi szolgálati lakás volt ott.

⁸² *anzix*: postai levelezőlap, üdvözlőlap, képeslap

⁸³ *Roftné*: azonosíthatatlan személy.

Rózsika kezét csókolva (milyen jól esik ezt Neked irni!)⁸⁴ jó üdülést kívánok neki, s Téged, kedves Bódog, sokszor öllelek,
igaz szeretettel,

Károly

Bp. 1903. VII. 28.

12.

Pontresina, 1903. aug. 25.

Kedves Bódog!

Hogy Toblachban vett leveledre előbb Rózsikának feleltem, s csak most neked, azt a helyzetnek az általad helyesen felállított márvány(?) menyasszonybéli diagnózisa értelmében („a primadonna férje”) természetesen fogod találni.⁸⁵ De itt, ezen a szép vidéken, amely rád különösen élénken emlékeztet, már igazán szükségét érzem annak, hogy veled beszélhessek. No meg különben is nagyon esik az eső.

Hát bejártam sok szép vidéket, s úgy látom, teljesen mindegy, hogy az ember hol tartózkodik. A természet élvezetének intenzitása nem függ a táj kiválóságától. Egészen véve jól éreztem magamat, s a sok járásban, azt hiszem, megerősödtem.

A fő egyébként, hogy az ember ilyenkor magányában, a természet fönsége által felemelt lélekkel, alaposan átrevideálja azokat a gondolati és érzelmi bázisokat, amelyek élete nyugszik (bár szerencsére az élet sokkal erősebb bázisokon nyugszik, de az egyéni jólét szempontjából amazok is fontosak).

Igaza van Schopenhauernek: az ember vagy évessel vagy szerelemmel foglalkozik, s a közbeeső idő az unalom ideje, melyet be kell tölteni. Mennél inkább sikerül ezt az űrt bárminő foglalkozással kitölteni, annál kevésbé érzi az ember egyéni létének céltalan és terhes voltát. Azért az ősszel dolgozni fogok, Bódog, erősen dolgozni, mégpedig magánjogban, mert ehhez jobban értek, mint pl. a lombfűrészeléshez. – Csakhogy érzem, az ember nem annyira *Gewohnheits-* mint inkább *Zwecktier*:⁸⁶ célját is akarja látni unaloműző foglalkozásának. S a társadalmi környezet nyomása mindig a társadalom javítását fogja a legnagyobb, legkívánatosabb célként feltüntetni. Ezért nekem is ebbe a gondolatirányba kell belekapcsolni munkámat. S erre a célra a következő okoskodást

⁸⁴ *milyen jól esik ezt Neked irni!*: A fordulat arra utal, hogy Szladits ekkor már tudta (amiről eleinte nem tudott), hogy Rózsikának, azaz Hochstätter Rózsának titokban viszonya volt Somló Bódoggal, talán már jegyesek is voltak.

⁸⁵ *természetesen fogod találni*: Az egy ponton kiolvashatatlan, a konkrét kontextus ismeretének hiánya miatt pedig általában is kissé homályos tartalmú mondat háttérben az áll, hogy a barátok ekkor már megbeszélték azokat a problémákat, amelyek Somló szerint színészno barátnője, esetleg már jegyese és az ő társadalmi helyzetének különbségéből következhetnek (vö. „a primadonna férje”). Amikor egyébként kapcsolatuk – némileg később (egy nagyváradi újságíró novellája nyomán s szándékuk ellenére) – nyilvánosságra került, Somló felbontotta a jegyességet.

⁸⁶ *Gewohnheitstier*: a szokás rabja, *Zwecktier*: (itt) célra törő, célt elérni kívánó lény.

találtam ki: A társadalom javítására kétféle eljárás szolgál, mely valószínűleg mind a kettő, egymást kiegészítve szükséges. Az egyik az alapintézmények megváltoztatására való törekvés, a radikalizmus; a másik pedig a társadalomnak a fennálló intézmények útján való tökéletesítése, amit progresszivismusnak neveznék. Már most, ha magánjoggal akarok foglalkozni s foglalkozásomat mégis a társadalmi haladás szolgálatába állítani, úgy ezt csak az utóbbi irányban tehetem, mert hisz a mai radikalizmus = socializmus, épen tagadása annak, amivel én foglalkozom. – Így hát, kedves Bódog, azt látom, – ha nem üres fecsegés mindez – hogy munkánknak, törekvéseinknek, hogy úgy mondjam „taktikájában” mindegyre el fogunk távolodni egymástól, már a mesterségünk célbeli energiája folytán is. Bár hiszem, hogy munkánk végső értelme s érdeme, mindig egy magasabb egységben fog találkozni.

Látod, kedves Bódog, mindenáron ellentéteket akarok magunk közt felidézni, valószínűleg az írás közben jelentkező elméskedésből. Pedig épen két nap óta, hogy az örök titkok, az élet s halál kérdései ismét különös élénkséggel foglalkoztatnak, s félő, magános szívem ép[p]en ezért közelebb, szorosabban húzódik azokhoz, akikben társakat talál: ép[p]en most érzem legélénkebben, mennyire rokon vagy velem, mennyi örömet, támogatást és vigasztalást merítettem barátságodból.

Embernek lenni, jónak és hasznosnak, más jóemberek társaságában, – úgy-e mégis ez volna a legegyszerűbb útja a boldogulásnak – sok elmés okoskodás helyett. S talán kart karba öltve, jó barátok körében ez leginkább sikerül.

Tudod Bódog, mi a barátság? Oly viszony, amelyben az egyik türelemmel meghallgatja, ha a másik magáról beszél. Az én levelem is úgy látszik, ennek a barátságának a jegyében kelt. S meglátszik rajta az eső, a bőven s zavarosan hömpölygő hullámok.

Örülök az ősznek, mert remélem, hogy akiket szeretek, frissen fognak megint egybegyűlni. Örülök, hogy viszont fogom látni Alice-ot és Rózsikát, rám nézve az utóbbi évek legnagyobb érzelmi nyereségeit. Ép oly furcsa lesz Rózsikádtól elválnunk, mint amilyen az a februári búcsúzás volt – de szívem mélyéből „vergő(?)molom”⁸⁷ nedek ezt a szelíd, jó társlelket, ezt a hűséges kis utitársat magános utadon.

Remélem, kedves Bódog, munka és kúra egyaránt felüdítettek. Hidd meg, én is jobban vagyok, mint amennyire ez levelemből látszik; ez csak véletlen kitérése annak, ami hiszen mindegyikünknek a szíve mélyében többé-kevésbé lappang... Ép[p]en azért ne rontsd el jókedvedet e firkával s vedd eszedbe, hogy ez is azok közül való, amelyeket csak elszenvadni kell, de „elválaszolni” nem.

Erről az erdélyi kifejezésről jut eszembe Bálint⁸⁸ kedves üdvözlete, melyet szívből viszonzok.

Szeretettel ölel, kedves jó Bódogom,

Károly.

⁸⁷ „vergő(?)molom”: kiolvashatatlan; valószínűleg egy német szó egyenileg magyarosított alakja idézőjelben.

⁸⁸ *Bálint*: valószínűleg Kolosváry Bálint.

Az igazi barátság azt kívánná, hogy ezt a zavaros levelet el se küldjem. De hát mikor írhatok megint másikat? Objectivitásoddal majd meg tudod határozni úgyis valódi értékét.

VIII. 27.

Két napig hordtam a levelet a zsebemben, s különös – azáltal még sem vált jobbá. Okoskodásaim – különösen ma, a Diavolezza⁸⁹ s Morteratsch gleccser tömegeinek hatása alatt – ma lehetőleg még feleslegesebbeknek tűnnek fel. De mégis elküldöm, – mert egy anizs-kártyán mégsem fér el az a sok őszinte baráti gondolat, érzés és kívánság, amelyet el akarok juttatni hozzád, igaz öleléssel,

Károly

13.

Bpest 1903. okt. 18.

Kedves jó Bódogom!

Megelőztél szerető soraiddal s megnyugtattál az iránt, hogy látogatásommal nem zavartam fel még jobban lelki állapotodat. Örültem az együtt töltött kedves óráknak s annak, hogy lassanként beleszokva környezetedbe s felszabadulva gyötrő gondolatoktól, munkás életed rendes medrébe kezd visszatérni. Végtelenül örülnék, ha csak egy kissé sikerült volna hozzájárulnom ahhoz, hogy jelen viszonyaidra úgy tekints alá, mint mi Váradra a Somló-hegy tetejéről: borongó lélekkel, de mégis gyönyörködve az örökszép természetben, amely ragyogásával eltörli azt, ami kicsinyes és bántó. – Igazad van abban, hogy [az] elkövetett hibát nem lehet jóvátenni azzal, hogy újabb hibát követünk el. Pedig nagy hiba volna, ha most szánalomból próbálnád megtenni azt, amire szerelemből nem érezted képesnek magadat.⁹⁰

Rózsika előtt nem lehetett eltitkolni kirándulásomat, mert Rusztem⁹¹ megtudta és *quod Rustem scit, mundas scit*.⁹² De nem is lett volna titkolásra szükség. A mai délelőtöt együtt töltöttem R.-val,⁹³ s úgy találtam, hogy – főleg Oszkár buzdító hatása alatt – önbizalma és munkakedve kezd visszatérni és már tervezgeti munkaprogramjait. Én is iparkodni fogok őt ebben az irányban megerősíteni. Fájdalma természetesen mély, főleg, mert nem egészen látja, hogyan és miért történt mindez, – de azt hiszem, a leg-súlyosabb lelki krízisen túlesett. A fentartás kérdéséről nem volt szó köztünk; remélem

⁸⁹ *Diavolezza*: hegy és kilátópont a svájci Alpokban, csaknem háromezer méter magasan, ahonnan belátható és áttekinthető az Alpok keleti része, így a Morteratsch-gleccser is.

⁹⁰ *nem érezted képesnek magadat*: ld. a Somló Bódog és Hochstätter Rózsa kapcsolatára vonatkozó fenti jegyzetet; itt minden bizonnyal a jegyesség felbontásának szociális következményeiről van szó.

⁹¹ *Rusztem*: Vámbéry Rusztem

⁹² *quod Rustem scit, mundas scit*: kb. amit Rusztem tud, azt a(z) egész) világ is tudja.

⁹³ *R.-val*: Rózsikával, azaz Hochstätter Rózsával

azonban, hogy ezt is sikerülni fog elintézni. Ha a stipendium-forma nem sikerülne, noha hiszem, hogy sikerülni fog, – át kell térnünk az órákra (túlfizetéssel). Végre is absurdum, hogy megoldást ne tudjunk találni. Ezeket egyébként Oszkár intézze, én majd csak annyit tudjak belőle, ami ép[pen] szükséges.

Örülök, hogy Á.-éknál⁹⁴ szimpiátiákat tudtam szerezni. Én nagyon jól éreztem magam körükben, s a szelid jó asszonyka szép mosolya gyakran visszajár az emlékezetembe, mint egy-egy derűs sugár. Vidd meg nekik alkalmilag őszintén tisztelő üdvözleteimet. –

Ha Margitka⁹⁵ világfelfogását lehetne követni! Ő a csalódásokból is örömöket csinál magának és mottóul ezt a Goethe-verset idézi:

*„Alles geben die Götter, die unendlichen,
Ihren Lieblingen ganz,
Alle Freuden, die unendlichen,
Alle Schmerzen, die unendlichen, ganz.”*⁹⁶ – –

Jól esett kedves szüleiddel megismerkednem. Nyugtasd meg kedves jó anyád aggodalmait, míg én tapasztalataim közlésével, azt magam megtehetem. Neki kézcsókomat, kedves atyádnak őszinte tiszteletemet jelentve, igaz szeretettel öllelek, kedves Bódogom.

Károly

⁹⁴ Á.-éknál: nagy valószínűség szerint Ágostonéknál, azaz Ágoston Péter családjánál.

⁹⁵ Margitka: minden bizonnyal Bánóczi Margit, Somló későbbi felesége.

⁹⁶ A verset Goethe egyik Auguste zu Stolberghez írt levele tartalmazza; lásd *Goethe's Briefe an Auguste zu Stolberg*. 16. levél (1777. július 17). Leipzig, Brockhaus, 1839. 148. o. Magyarul a *Vegyes költemények* között szokás megjelentetni. Vas István fordításában:

*Mindent megadnak a végtelen istenek
kedvenceiknek egészen,
minden végtelen örömöket,
a végtelen kint is egészen.*

Ld. Johann Wolfgang GOETHE: *Versek*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1963. 358.

14. *(angol nyelven írt levél)*⁹⁷

Bp. 1903. okt. 28.

Bodin,⁹⁸ things are growing better daily. Monday first-class critical day *à la Falb*.⁹⁹ I heard by Alice, R.¹⁰⁰ was expressing doubts. I straightly went to her, and not finding her at home, left a letter to her, in which I asked her not to do anything like that with regard to Balogh,¹⁰¹ and then assured her upon my word of the truth of the story. Upon this, I got the enclosed letter¹⁰² yesterday. Today I met R. in town quite unforeseen, found her in good spirits and heard that you wrote her a letter which did greatly reassure her. – The P.-family¹⁰³ did not express any doubts. Monday I had yet a great fight with M(?) Rott,¹⁰⁴ whose doubts I combated from step to step, successfully, as I hope. So I think, we have passed the climax of doubts and now there will arise nothing more of this sort. – Prof. B.¹⁰⁵ has written the letter to R. and tomorrow I will bring her the first monthly pension.¹⁰⁶

I don't think the life-insurance-affair of any importance, having thought about it afterwards. It is doesn't lay a heavy cost upon You. You may do it, else you may quietly leave things as they are.

Mind, you boy, you don't change your resolutions without giving us previous notice. Things are going on excellently, R. will be well off in some months, I hope. And so will you, if you wont bother you with too much thinking.

I am going home Saturday till Wednesday.

What are your parents knowing? My best regards to them.

Truly yours,

Charley

Oct. 28th

⁹⁷ *(angol nyelven írt levél)*: a levelet Szladits feltehetőleg vagy azért írta angolul, hogy így is jelezze tartalma bizalmas-titokzatos voltát, vagy pedig azért, hogy illetéktelenek (például házvezetőnő) az abban foglaltakról ne szerezhessen tudomást. A szövegből nyilvánvaló, hogy Somló valamiféle apanázs fizetésében állapodott meg Hochstätter Rózsával, esetleg az említett Balogh professzor jóváhagyása mellett.

⁹⁸ *Bodin*: a megszólítás Somló Bódognak szól.

⁹⁹ *à la Falb*: megállapíthatatlan utalás.

¹⁰⁰ *R.*: Rózsika

¹⁰¹ *Balogh*: valószínűleg Balogh Jenő professzor

¹⁰² *enclosed letter*: a „mellékelt levél” a közlés alapjául szolgáló levelek között nem található.

¹⁰³ *P.-family*: megállapíthatatlan utalás valamely konkrét családra.

¹⁰⁴ *M(?) Rott*: kiolvashtatlan, hogy *Mr.*, *Ms* vagy esetleg *Mrs*. A személy tehát *Rott-né*, *Rott kisasszony* vagy *Rott úr*.

¹⁰⁵ *Prof B.*: valószínűleg Balogh Jenő professzor.

¹⁰⁶ *monthly pension*: (valamilyen) havi apanázs.

[A levél szövege magyarul]

„Bodin! A dolgok napról napra javulnak. A hétfő nagyon kritikus nap [volt], ahogy Falb mondaná. Úgy hallottam Alice-től, hogy R. kételyeinek adott hangot. Rögtön elmentem hozzá, s mivel nem találtam otthon, levelet hagytam neki, melyben megkértem, hogy Balogh-gal kapcsolatban ne tegyen semmi ilyesmit, majd szavamat adva biztosítottam arról, hogy a történet igaz. Erre a mellékelt levelet kaptam tegnap. Ma, meglehetősen váratlanul, a városban találok R.-val, akit jó hangulatban találtam, s tőle hallottam, hogy írtál neki levelet, amely komolyan megnyugtatta. – A P. család nem fogalmazott meg semmilyen kételyt. Hétfőn mégis komoly vitába keveredtem M(?) Rott-tal [Rottnéval, Rott kisasszonnyal vagy Rott úrral], akinek lépésről-lépésre sikeresen eloszlattam a kételyeit, legalábbis így remélem. Úgy gondolom tehát, hogy túljutottunk a nehezén, s most már nem fognak efféle dolgok felvetődni. – Prof. B. levelet írt R.-nak, s holnap átadom neki az első havi apanázt. |Miután jobban belegondoltam a dologba, az élet-biztosítási ügynek nem tulajdonítok semmilyen jelentőséget. Nem jár nagy teherrel rád nézve. Csinálhatod, hisz különben csendben úgy hagyod a dolgokat, ahogy vannak. |De öcskös, ne változtasd meg az elhatározásodat anélkül, hogy értesítenél bennünket! A dolgok kiválóan alakulnak, s remélem, hogy R. néhány hónap múlva jómódú lesz. S az leszel te is, ha nem bosszantod magad a túl sok gondolkodással. |Szombattól szerdáig otthon leszek. |Mit tudnak a szüleid? Szívélyes üdvözetem küldöm nekik. |Őszinte barátsággal, |Károly |Október 28-án.”¹⁰⁷

15.

Kedves Bódog!

Jól esett két leveledből haladásodat konstatálnom a gyógyulás folyamatában, ha gyógyulásról lehet szó nálunk, ahol egy gyógyult seb után is több más marad meg nyílt sebnak. Egyedüllétben való örömet értem, s nem is látom előbbi lelki állapottal ellentétben lévőnek. Boldogság nélküli egyedüllét is ezerszer jobb a boldogtalan páros létnél; a hiba csak ott van, hogy egykönnyen el tudunk képzelni páros boldogságot nálunk, akiknek szeszélyes lelki világához legfeljebb egy isten tudna teljes harmoniával alkalmazkodni.

R.¹⁰⁸ most Győrött van, búcsúzni, deczb. elején be(?)ol(?)gnál¹⁰⁹ s aztán 5-6 hónapra megy Ragúzába.¹¹⁰ Utolsó együtt létünkkor (múlt vasárnap Rott-né ebédjén, ahol Lys

¹⁰⁷ Fordította: Takács Péter.

¹⁰⁸ R.: Rózsika, azaz Hochstätter Rózsa.

¹⁰⁹ be(?)ol(?)gnál: kiolvashatatlan szó; valószínűleg: Balogh Jenőnél.

¹¹⁰ Ragúzába: a mai Dubrovnyikba.

*noir*¹¹¹ is jelen volt, a legszebb asszonyok egyike, akiket láttam, s kinek Oszi fájó fejjel bár, de lelkesen kurizált).¹¹² R. sok örömmel és ábránddal nézett útja elé; még egy feminista regény írását is emlegette. Fontosabb, h. a tengeri levegő fel fogja frissíteni, amire bizony ő is rászorul. Azt hiszem, a tavasszal ő is másnak fog visszajönni, s ha regényét nem is írja meg, de majd elég erős lesz arra, hogy pályáján tovább haladjon.

Magamról keveset írhatok. Eleget dolgozom, de nincs látszatja. – A programom nem igen változott azóta, de azért jelenlegi munkám mégis nehezen megy: a kásahegyen keresztülni magát [az embernek] akkor se mulatság, ha királykisasszony van is mögötte, hátha mint nálam, megint csak magánjog? Az egyetemről (Balogh)¹¹³ biztatnak a habilitatióra; én mind jobban húzódozom tőle. Nem vagyok tudós lelkületű; sokkal jobban vonz a gyakorlati, hivatalnoki pálya. Két nyeregben ülni pedig nem tudok, fáradt is vagyok arra, h. kétfelé dolgozzam. De ezek a dolgok még mind homályosak bennem.

„Sváb” származásom nem tagadja meg magát: én is majd 40 éves koromban okosodom meg, amikor már a fenének sem kell az okosságom. – Az bizonyos, hogy lassan higgadok, de folytonosan. – Azt hiszem, rosszul esnék neked, ha látnád, mennyire visszafelé konzervatíválódok.

Érzelmi „Anwandlung”-jaim¹¹⁴ is vannak: ezek egyikében írtam a mellékelt verset, mely benned is fog némi visszhangot kelteni. – Az én problémám egyébként nem a házasság, hanem tisztán erotikus kérdés: nem bírok érzéki szerelem nélkül elmúlni, s keresem azt, persze nem olyant, minőt az utcasarkon kínálnak; de sokkal (?)milabb¹¹⁵ vagyok, semhogy meg merjem találni. Ennek végül mégis házasság lesz a vége, mégpedig egy tuczat-házasság, melytől előre borzadok.

Látod, édes Bódog, nem jó most velem egy lelkileg rekonvaleszczens¹¹⁶ embernek érintkezni, még levélben sem. Meghasonlott kedély vagyok, nálatoknál annyival meghasonlottabb, hogy még gondolati ideáljaim sincsenek, – csak gyötrő kérdéseim. Fizikai rosszullét is járul hozzá, akaratbetegség, beteges tehetetlenség a változtatásra. Ide nem elég Oszi, ide más kell, valakinek a feltámadása, aki vasmarokkal meg tudjon ragadni. S ez a valaki kezd bennem lassankint ébredezni: férfíúi büszkeségem és önzetemet. Talán, talán lehet még ember belőlem, bárha 10 évi múlt nem sok reménnyel biztat. De hát: *hominis est sperare*.¹¹⁷

Hát kellett neked ez az ádventi *carmen miserabile*?¹¹⁸ Bánt is úgy-e mindez? De látod, olyan vagyok én is, hogy mindig azokat bántom legjobban, akiket legjobban

¹¹¹ *Lys noir*: ma már azonosíthatatlan utalás.

¹¹² *kurizált*: udvarolt.

¹¹³ (*Balogh*): Balogh Jenő, aki a levél írásának idején a jogi kar dékánja volt.

¹¹⁴ *Anwandlung*: hangulati kitörés, kedélybeli roham.

¹¹⁵ (?)*milabb*: kiolvashatatlan szó.

¹¹⁶ *rekonvaleszczens*: gyengélkedő, gyógyulófélben lévő, lábadozó.

¹¹⁷ *hominis est sperare*: kb. az ember mindig bizik, nem adja fel (vö. Florius: *Magnae indolis signum est sperare semper* – Nagy jellemre vall, ha valaki sohasem adja fel a reményt).

¹¹⁸ *carmen miserabile*: siralmas ének. Eredetileg egy váradi kanonok, Rogerius mester (1200–1266) *Carmen Miserabile super Destructione Regni Hungariae per Tartaros* (Siralmas ének Magyarország tatárok általi elpusztításáról) című krónikája, melyet először 1488-ban nyomtattak ki; magyarul 1861-ben jelent meg Rogerius mester váradi kanonok siralmas éneke címmel.

szeretek. – Jól esnék, ha látnálak; ejtsd módját, ha lehet. – Kedves szüleidnek szívből jövő, tisztelő üdvözleteimet jelentve, sokszor öllelek, jó Bódogom,

Bpest 1903. novb. 29.

Károly

[a levél utolsó oldalán a jelzett vers]

Soll ich verbluten an der Wunde
Die töricht einst ich selbst mir schlug?
Soll stets mich bannen jene Stunde,
Verfehlt'er Träume leerer Trug?

Zerreifsen will ich das Gewebe,
Mit dem Erinnerung mich umstrickt,
Frei schreit' ich fort an meiner Wege,
Zu leben, lieben neu beglückt

Los rag ich mich von alten Banden,
Nicht unnütz wird mein Herz verglüh'n:
Aus meiner Seele brachen Landen(?)¹¹⁹
Soll neuer Frühling mir erblüh'n!

[A vers szövege magyarul]

Hajjak bele a sebbe, melyet
Hajdan magam ejtettem?
Vég nélkül fogva tartson
A megghiúsult álmok, üres csalódás-órája?

Szét akarom tépni a hálót,
Melyet az emlékezés fon körém,
Hogy szabadon haladjak tovább utamon,
S újra boldogan éljek és szeressek.

Magam mögött hagyva a régi kötelékeket,
Szívem, nem haszontalanul, fel fog lángolni:
Lelkemből ... (?) törnek elő.
Az új tavasz virágoztasson fel engem!¹²⁰

¹¹⁹ Landen(?): kiolvashatatlan szó.

¹²⁰ Fordította: Gulyás Éva.

16.

(Bp. 1903)¹²¹

Kedves Bódog!

Kérlek, légy kegyes szombaton, április hó 30-án egy szép (3-4 frtos) rózsacsokrot küldetni Mártonfynénak,¹²² a mellékelt (bezárandó) névjegy kíséretében. Azt hiszem, azért Neked nem szükséges tudomást vened e napról (házasságuk évfordulójáról). A költséget legközelebbi ittlétedkor megtérítem, s fáradozásodat előre is hálásan köszönöm.

Én az április egy részét igen nagy belső izgatottságban töltöttem. Arról volt szó, elmenjek-e Pozsonyba a magánjogi katedrára? Az alkalom csábító volt: saját tárgyam, nagy jövedelem, hazamenetel, menekülés a rendetlen, sorvasztó, izgatott és ésszerűtlen életből. Majdnem mind tanácsolták, hogy menjek, biztosra vévén bpesti egyetemi „várományomat”. Én ennek ellenére (vagy épen ezért) legyűrtem magamban a menni akarást, ami annál könnyebben ment, mert akarva se tudnék Pesttől elszakadni. Tehát maradok. Mégis az a hasznom volt ebből a küzdelemből, hogy komolyan napirendre tűztem a magánjogi munkát és a jövő évben leendő habilitatiót; amellet iparkodom rationabilisebben élni.

Ez utóbbi irányban kimagasló jelenség, hogy két hét óta minden nap reggel ½ 8–9 közt a szigeten tenniszezem. Négyszer a mi embereinkkel, háromszor Bartha-Illésékkal.¹²³ Remek tavasz van, a sziget szép és létezni egészen jó. Margitka aranyos, Mauzi szép és okos, Oszi tenisz-zsarnok, s mindnyájunkra jó hatással van az edző játék.

Édes anyám május 1.-én érkezik Pomázra, a margitszigeti sanatoriumba, 2 havi kúrára. Hetenkint 2-3.szor oda fogok kijárni.

Rózsit vasárnapra vártuk, de tán a sztrájk miatt, késik. – Remélem, az első találkozás *gène*-je¹²⁴ nem fog elriasztani Bpestről. Várunk. Hírt is várunk már régóta. Ne engedj az idegességnek. Egy kis mozgás, edzés, friss levegő mindjárt tűrhetőbbé teszi az existenciát.

Kedves szüleidnek őszinte szívből küldöm tisztelő üdvözleteimet.
Szeretettel ölel

Károly

¹²¹ A rövidített városnevet és a jelzett évszámot valószínűleg Somló Bódog jegyezte fel a megérkezett levélre.

¹²² *Mártonfynénak*: feltételezhetően Mártonffy Marcell feleségének.

¹²³ *Bartha-Illésékkal*: Bartha Richarddal és Illés Józseffel.

¹²⁴ *gène*-je: kényelmetlensége, kellemetlen, diszkomfort érzése.

17.

(1904)¹²⁵

Édes Bódog!

Első leveledet mellékletestül megkaptam, s tegnap – nagy örömmel – másodikat is. Rég örültem vminek annyira, mint annak a felfrissülésnek, amely a leveledből érezhetően felém áradt.

Kedden jöttem haza Berlinből, ahol hivatalos küldetésben egy érdekes, de fáradságos hetet töltöttem. Édes anyám kinn van Pomáz-Margitszigeten, most oda sietek ki és alig van időm tovább írni. Azért máskor folytatom.

Most még csak annyit, h. Kiss Gézának írtam Halléba, h. szó se lehet megbántásról, csak tehetetlen lustaságomban késtem a felelettel. Személyes ügye iránt a mi osztályunkban nagy jóakarattal vannak és személyzetszaporításnál az elsők közt fogják figyelembe venni.

Váradra most nem mehetek, minden szabad időmet édes anyám látogatására kell fordítanom, ki ott künn a magányban nem nagyon jól érzi magát.

Legközelebb többet.

További jó tenniszezést kíván és igaz szeretettel ölel

Károly

18.

Bpest 1904. jún. 8.

Kedves Bódog! Leveledet mellékletestül megkaptam s nagyon örültem annak, hogy „az energia megmaradásának elve” jelenlegi friss hangulatodban oly erőteljesen nyilatkozik. Hidd meg, én csak akkor gondolkodom, ha Pesten vagy, s ezért a filozófiai evolutio érdekében kívánatos, hogy mielőbb ismét itt légy. – Kiss Gézának írt levelem visszaérkezett; te talán eljuttathatod rendeltetése helyére. – R.-val¹²⁶ egy kellemes délelőt-töt sétáltunk el a szigeten kettesben, megbeszélve jövőbeli vonatkozásaitokat. Én nem ajánlottam a levelezés folytatását, mert az mindkettőtökre csak zavaró visszhatással lehet; ellenben azt az óhajtást nyilvánítottam, hogy a jövőben a társaságba lehetőleg feszélyezés nélkül a status quo ante alapján találkozzatok. R. most inkább kerülte a találkozást, de azt hiszi, jobb, ha majd legközelebb találkoztok, nehogy a kölcsönös tartózkodás olyan „legendai” jelleggel nyerjen. R. fél, h. te nem jó szívvel gondolsz rá, minthogy te is pártoltad Dr. Sch. I.-hoz¹²⁷ való közeledését, akit ő ki nem állhat és nevelésének tart. Megmagyaráztam, h. te ez utóbbiról nem tudhattál, s ha általában

¹²⁵ Az évszámot valószínűleg Somló Bódog jegyezte fel a levélre zárójelben.

¹²⁶ R.-val: Rózsikával (Hochstätter Rózsával), akivel Szladits tartotta a kapcsolatot.

¹²⁷ Dr. Sch. I.: azonosíthatatlan személy.

szót ejtettél e dologról, az csak baráti gondoskodásból eredhetett. Látom azonban, h. a nevezett úrra való minden czélzást a legszigorúbban kerülni kell, mert R. szinte sértőnek tartja magára nézve. R. most Tasson van Bergéknél¹²⁸ és nagyon biztató prognózist mutat. – Nincs kizárva, hogy júl. 2.-án Váradra jövök Marczelékhoz,¹²⁹ nem tudom, még ott találnálak-e? Addig tán még feljössz s akkor megbeszéljük a vakációt. – Én most zaklatott, ideges vagyok, kedélyi complicatio is ért egy általam is okozott s reám kínosan visszaható baj következtében, mely egy kis rokonomat érte. Erről majd szóval. – Szeretnék a szünidőben dolgozni, de nem tudom, munkaképes lesz[ek]-e? – Igen-igen szeretnék veled még egyszer beszélni, mielőtt szétmennénk.

Kedves szüleidnek igaz tiszteletemet. Szeretettel ölel Károlyod.

19.

Bpest 1904. IX. 26.

Kedves Bódog!

Leveledet mellékletestül megkaptam. Hát mit végeztél, te „kéj- és élvhajász evolutionista” Kolozsvárt? Szeretném, ha már túl lennél ezen az izgalmon. Persze leginkább úgy, hogy te ülnél bele a professzúrába, hadd pukkadna meg belé Bozóky úr,¹³⁰ amit infámiái alapján szívből kívánok neki.

Nem féltetek, kedves Bódog, attól, h. az engadinai energia megernyed benned. A gondolatmenet, melyet előttem kifejtettél, oly megkapó és úgy viszi az embert, hogy csupa „tehetetlenségi nyomatéknál fogva” is meg fogod írni könyvedet. – Persze, egyre jobban látom, milyen áldás az ideges emberre a hivatal, amelyben értelmes munkakörhöz, de szigorúan oda van kötve. Innen az én vonakodásom a professzúrától, a mely vékony morális hátgerinczemet végkép elköcsönysítaná, nem lévén meg bennem az ideák motorikus ereje. Oszi¹³¹ esete persze más és pompásan jegyezte meg a múltkor: „képzeld el Lassalle-t, amint a porosz földművelésügyi ministeriumban aktákat intéz el.”

Fölkerestem R.-t, a ki a Tanítónők otthonában (Orczy u. 6.) igen jól el van látva, barátnőjével a kis Bortstieber Gertruddal együtt. Jól néz ki, szépen halad és novem-berre leteszi az alapvizsgát. Most már biztosra veszi, h. leteszi a doktorátust is, sőt már

¹²⁸ *Bergéknél*: valószínűleg a Berg-családról van szó. Berg Adolf, a Budapesti Ásványolajgyár Rt tulajdonosa és igazgatója a XX. század elején épített kúriát Tasson (mely később a Kende-, a Nadányi-, a Kemény- majd a Darányi család kezébe került; ma Darányi-kastélyként ismerik). Rózsika (Hochstätter Rózsa) ugyanakkor valószínűleg nem vele, hanem – a későbbi levelekből is kitűnően – a család más, pedagógiával foglalkozó tagjával állhatott kapcsolatban.

¹²⁹ *Marczelékhoz*: azonosíthatatlan személy, nem kizárt, hogy az ugyancsak dunaszerdahelyi születésű katolikus pap, egyetemi tanár és hitszónok, Marczell Mihály (1883–1966) családjának valamelyik tagjáról van szó.

¹³⁰ *Bozóky úr*: valószínűleg Bozóky (Bozóki) Alajos

¹³¹ *Oszi*: Jászi Oszkár.

külföldi utat is emleget. Vizsga után újra átveszi a Berg-féle órát, s így fáradtság nélkül, anyagilag is biztosítva van. Ismét energikus, friss és úgy látszik; túl van a krízisen. Én egyre jobban vagyok, jobban, mint a vakációban. Semmit se vagyok ideges, és bizonyos életkedv és -erő kezd mozogni bennem. Egyelőre az a vágyam, h. lezárva a nekem idegen munkaterhet, egészen hivatalomnak élhessek, mert az én jövőm csakis ott van, és ezenkívül csak egyéni kedvteléseimre fordíthassam időmet. Be fogod látni, Bodin, h. ez a lelki egészségnek kezdőfázisa.

Alighanem még októberben meglátogatom Marczeléket¹³² – de ne szólj még nekik – s akkor majd szerzünk magunknak pár magános órát. Nagyon örülök, h. majd kedves szüleidet is viszontláthatom.

Írj gyakran, ha keveset is!
Szeretettel ölel

Károly

20.

1904

Kedves Bódog!

Nagyon szerettem volna most vasárnapra lemenni hozzád. De be kell fejeznem egy Deák-czikket¹³³ s nincs más időm rá, mint szombat-vasárnap. Azért, ha nincs ellenedre, kedden d.u. utazom le, az innen 2h-kor induló gyorsvonattal, s ott maradnék szerda délutánig. Ha nem várt akadály jönne közbe megírom. Kérlek, értesíts, alkalmas-e neked ez az idő?

Igaz szeretettel ölel
X/9

Károly

¹³² *Marczeléket*: lásd az előző levélhez fűzött jegyzetet.

¹³³ Szladits Deákról írott munkája 1903-ban jelent meg; ld. SZLADITS Károly: Deák Ferencz és a mai magánjogunk. *Jogtudományi Közöny* 38. évf., 42. sz. (1903) 348–351. A legalaposabb Deák-bibliográfia – HERNÁDI László Mihály (szerk.): *Deák Ferenc bibliográfia 1817–1990*. Pécs, PTE, 1992., 2006. – nem ismert más, Szladits tollából született írást Deák Ferencről, tehát az itt említett „Deák-czikk” feltehetőleg nem készült el.

21.

Budapest 1905. aug. 21.

Édes Bódog!

Tegnapi nagy örömünket, melyet kinevezésed fölött éreztünk, ma mély szomorúság váltotta fel, mikor a lesújtó gyász hírt kaptuk.¹³⁴ Margitkával¹³⁵ együtt mélyen megindított ez a fájdalmas veszteség, melynek nagy szomorúságát még fokozza, hogy éppen szép sikered örömétől fosztotta meg szegény jó anyádat. De még a Te szomorúságodnál is mélyebben érezzük át szegény jó édes anyád fájdalmát és csak azt kívánjuk, hogy pályád szép sikerében találjon némi vigasztalást nagy gyászában. Ha meleg baráti részvétel enyhítheti az ilyen fájdalmat, úgy hidd el, hogy azt nálunk a legőszintébb együttérzésben lelheted fel.

Kérlek, add át édesanyádnak mindkettőnk tisztelő kézcsókját és igaz gyászunk kifejezését; Téged, édes jó Bódog, Margitka meleg üdvözlétei mellett, szívből ölel híven szerető

Károlyod.

22. (levelezőlap)

Prof. Dr. F. Somló
Vulpera (Waldhaus)
Engadin, Schweiz

NVárad 1906 VII/16

Kedves Bódog! Köszönöm üdvözléteidet a tenger mellől és igazi hazádból, s nagy örömmel várom az új könyvecskét. Hát Oszi hova tűnt? Nemsokára fiam¹³⁶ képét küldöm el, ami sokkal érdekesebb, mint a ködös jogászi látkép a túloldalán. Szívből ölelek, szeretettel, Oszival együtt

Károly

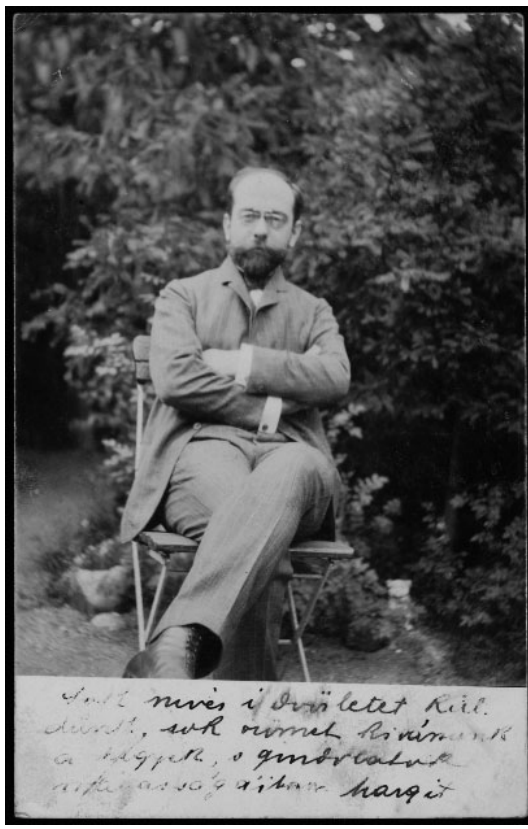
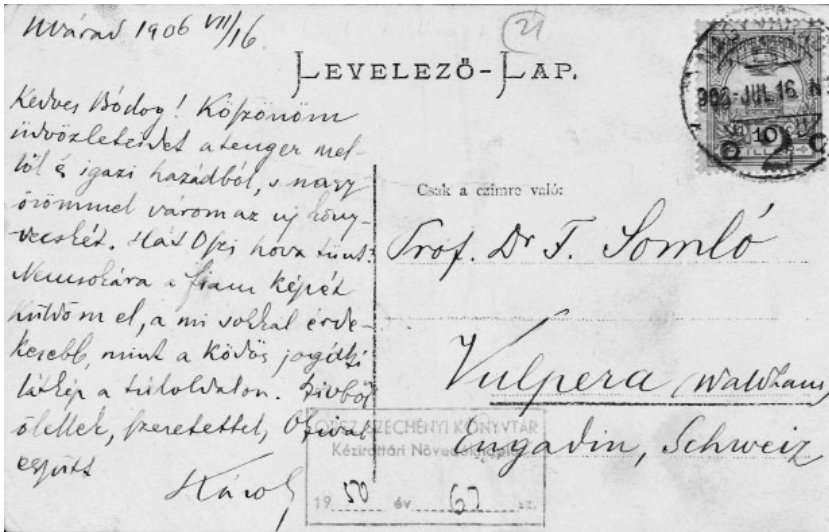
A levelezőlap túloldalán a „ködös jogászi látkép”-nek mondott kép Szladits Károlyt ábrázolja. A kép alatti szöveg –, amelyben a szavak egy része kiolvashatatlan – a következő: „...üdvözléteket küldünk, sok örömet kívánunk a hegyek s gondolatainak(?) magányosságában(?). Margit”¹³⁷

¹³⁴ Somló Bódog édesapja 1905-ben halt meg.

¹³⁵ *Margitkával*: Szladits itt feleségére, Konrád Margitra utal.

¹³⁶ *fiam*: Szladits Károly első gyermeke, Imre, 1906-ban született, második gyermeke, Károly (akit később külföldön Charles Szladitsként ismertek) 1911-ben.

¹³⁷ *Margit*: értelemszerűen Szladits Károly felesége, Konrád Margit.

23.

Bpest 1907. jún. 21.

Édes Bódog!

Nálam a nem írás a visszavonulással épp ellenkező okból ered: lázas hajszában voltam és vagyok most is. A hivatalos szalmacséplők fokozott energiával működnek, s közben át kellett esnem a magántanári habilitációnak külsőleg könnyű sikerű, de belsőleg izgalmas stádiumain: colloquiumon, próbaelőadáson, miknek bevégeztével az ősszel én is elkezdem az emberbutítást. Most már épp elég volna a munkaévből, mely azonban parlamenti akadályverseny folytán kénytelen-kelletlen prolongálódik, júl. első feléig. Akkor aztán szaladunk innen, Binz-ig¹³⁸ meg sem állunk s ott ezúttal csakugyan pihenni akarok és segíteni a fiamnak a homokban turkálni. Pár rég tervezett olvasmányt is szeretnék elvégezni s ez alkalommal látom, hogy jegyzeteidnek csak első füzeté van meg, holott szeretném átnézni mind a meglévőt, megállapítani Hozzád való viszonyomat a gondolatok világrendszerében.

Örömmel szedem össze innen-onnan elzárt sugarakból annak a derűs atmoszférának visszfényét, a melyben éltek, s amely oly természetes emanatiója közös lelkületeknek. Margitka háziasszonyi evolúciójában, melyről más oldalról ismár dicséretet hallottam, az alkalmazkodás csodáját szemlélném, ha nem lettem volna nála ily átalakulásra elkészülve. Sok szép és kedves órát kívánok Nektek Brüsszelben, általában a vakáczióban. Igen örültem [a] képes gratuláció[na], Margitka -jáért¹³⁹ hálás kézsókot küldök, Osziról csak ezúton kaptam életjelt, az elsőt már hónapok óta, pedig szerettem volna hallani viharairól,¹⁴⁰ melyeknek csak egy-egy kihangzása hatott el hozzánk.

Az én Margitkám¹⁴¹ most Váradon van a kis fiával s ezzel kettős árvaságra hagyott. Sokat emlegetünk Benneteket.

A Ti aranyos gratuláció köszönő leveletekre tán még nem is feleltem, pedig igazán nagyon nagy örömet szerzett nekem. Szeretnék már együtt látni, tán az ősszel mégis lehetséges lesz?

Margitka kezét csókolva, igaz nagy szeretettel ölel, kedves Bódog,

Károlyod.

¹³⁸ Binz: tengerparti üdülőlhely a Balti-tenger nyugati részén, a német Rügen-szigeteken.

¹³⁹ A szövegben tréfás rajzos jel, ami feltehetőleg egy korábbi beszélgetéssel állt kapcsolatban. A „Margitka” e mondatban Bánóczi Margitra utal, aki ekkor Somló Bódog felesége volt.

¹⁴⁰ viharairól: A Társadalomtudományi Társaság 1906-os válságára és a magyar értelmiség politikai elvek mentén kialakuló megosztottságára reagálva a polgári radikálisok – Jászi Oszkár ösztönzésére – határozott, a gazdasági önállóság megteremtéséig elmenő függetlenségi politikát hirdettek, közoktatási reformot és önkormányzatiságot, valamint teljes sajtó-, gyülekezési és sztrájk szabadságot követeltek, stb. A közéleti viták egyik fő eseménye a szabad tanítás (kb. népfőiskolai oktatás) 1907-es pécsi kongresszusa volt, ahol Jászi Oszkár és Prohászka Ottokár eszméi ütköztek össze, országos viták kíséretében. Somló Bódog egyébként nagyjából ebben az időszakban, 1906 és 1909 között távolodott el Jászitól és a budapesti polgári radikális körtől.

¹⁴¹ az én Margitkám: Szladits Károly felesége.

24.

Bpest 1907. IX/13.

Édes Bódog!

Közelebbi címeket nem ismerve, nem adtunk a nyáron életjelt. Hazaérve, örömmel találtuk itt kedves soraitokat, melyekből látom, hogy a nyár jól sikerült. Az idei szezon igazán teremtve volt a városi tartózkodásra. Mi Binzben áztunk-fáztunk, e végeredményben a gyerekek nagyon jót tett az ottlét, s ez a nyár legjobb „egyenlege”. Én nekiadtam magam a lustálkodásnak és jól [ki]pihentem tértem vissza a hivatali hússzfazekakhoz, ahol már javában rotyognak a félig kész javaslatok. Habilitációm nem nyervén megerősítést, az I. félévben nem tartok előadást s így kényelmesen irogatok egy érdekesítő újabb monográfiát. Érdekelne nyári munkád eredménye; remélem az év folyamán csak tán akad egyszer egy délután, a mikor megint felvezetsz egy kilátópontra, a honnan beláthatom újabb gondolati fejlődésed ösvényeit. Oszi hollétéről majd Töletek hallok tán legelőbb hirt. Külön utaink messze szétvetnek; pedig a nyáron feleséggel együtt sokat foglalkoztunk vele, vagyis népszerű kis könyvével.¹⁴² – Az én Margitkám most épp a „paradicsom” közepében van, lévén ma nagy befőzés; vajjon Somlóné asszony gondolkodott-e már a háztartás e fontos ágazatáról? Szeretném hallani újabb megfigyeléseit a háziasszonyság köréből s tudni, hogy osztjátok be egyébként élteteket, Ti egymásnak teremtett emberpár?

A kedves jó Mamának mindketten tisztelő kézcsókjainkat küldjük; sokat emlegetjük; vajjon láthatnók-e egyszer itt Pesten?

Ha ritkán írok is, sokat gondolok Rátok és Margitkámmal együtt sokszor üdvözöllek mindkettőtöket, baráti szeretettel

Károly

25.

Budapest 1908. márcz. 5.

Édes Bódog,

Végtelenül örülünk mind a ketten, hogy rövid ittidőzések alatt biztos alkalmat nyújtotok a találkozásra s egy kis privatissimumot szántok nekünk. E szerint okvetlenül várunk vasárnap márcz. 15-én déli 12 órakor minálunk. Nagyon kedves dolog lenne, ha mindjárt itt maradhatnátok ebéden; az ebéd idejét egészen kényelmetek szerint szabnók meg. Persze attól tartunk, hogy az ebédre már másfelé vagytok elfoglalva; de ha mégis velünk ebédelhethetnétek, ami igen-igen kedves dolog lenne, úgy értesítsetek erről.

¹⁴² *népszerű kis könyvével*: valószínűleg Jászi Oszkár: Új Magyarország felé című könyvéről van szó, melynek alcíme: *Beszélgetések a szocializmusról*, megj.: Budapest, Deutsch Zsigmond és Társa Kiadása, 1907. 188 o.

– Én azonfelül szombat reggel ½ 9-re benézek a Bristolba,¹⁴³ s végig járhatnók a kedves Dunapartot. Szombati előadásodra bajosan jutok el, mert már régebb idő óta kitűztünk szombat d.u. 6 órára egy jogászegyleti vitaestét, melynek én vagyok a conférencierje (Kabaret-alapon, műközbeszólókkal); szeretnék azonban vasárnapi előadásodra elmenni, majd érdeklődöm az ideje iránt. – Most már egyelőre nem is írok magunkról, majd megtárgyalunk mindent szóval. Örülök, hogy látjátok majd Janikát(?),¹⁴⁴ nagyon helyes okos kis fiú lett.

Még egyszer igaz szívből köszönjük, édes Bódog, neked és Margitkának, a nyújtott kedves találkát és nagyon örülünk márczius idusának. Sok meleg üdvözlettel s kézcsókkal,

Szívből ölel szerető

Károlyod.

26.

NVárad 1908. XII/27

Édes Bódog! Köszönöm kedves meghívástokat, csakugyan át akarok nézni Kolozsvárra, minthogy azonban egy nagyobb hivatali munka (határidős) terhel, csak egy szabad napom marad a kirándulásra. Úgy tervezem, hogy szombaton, jan. 2.-án este 6-kor érkezném Kvárra és vasárnap este 6-kor indulnék vissza, hogy hétfőn d.e. már munkához foghassak. Ezt az időt kell majd megosztani a nővéremék közt és köztetek. Azt hiszem a legjobb lenne, ha szombaton egy jó hosszú vacsora keretében helyeznők el a mi találkozásunkat (a hosszúságot nem a vacsorára, hanem a vacsora utáni tereferére értve); persze legczélszerűbb lenne, ha nálatok is hálnék, mert nem zavarnám fel késő éjjel Zolnaiékat.¹⁴⁵ Az én Margitkám most egészségi okokból nem jöhet velem. – Ha a dátum nem konvenial, máskor is átjöhetek; írjátok meg, otthon vagytok-e az egész idő alatt. Margitkám sok üdvözlete mellett Margit asszony kezét csókolva, szeretettel öllelek, a viszontlátás örömében,

Károly

¹⁴³ *Bristolba*: A Bristol Hotelbe, ahol Somló rendszeresen megszállt, amikor nem Budapesten lakott.

¹⁴⁴ *Janikát(?)*: nehezen megállapítható tartalmú utalás, mivel szinte biztosan Szladits első gyermekére vonatkozik, akit azonban Imrének hívtak. Lehet, hogy második keresztneve – talán Szladits nagybátyja és nevelője, Guttler János után – János volt.

¹⁴⁵ *Zolnaiékat*: valószínűleg Zolnai Gyula családját.

27.

Bpest 1911. IX/7

Kedves Bódog,

Szeretetteljes soraidat és két értekezésedet megkaptam és köszönöm. Csak pár napig voltam Váradon és nem hagyhattam el Jenőt, aki reconvalescentiájában¹⁴⁶ nagyon ragaszkodott hozzám. Az értekezéseket pedig akkorra teszem el magamnak, amikor megint ember lesz belőlem. Most sajnos, nagyon <<down>> vagyok. Ami a legrosszabb, a vakáció után, a munkaév elején jóformán teljesen képtelennek érzem magamat minden alkotó munkára, pedig az öröklési jog átdolgozásánál nehéz kérdések állanak előttem. – Már szinte komikum, ha megint azt mondom, mennyire szeretnélek Titeket felkeresni, de most már reményt se tudok hozzáfűzni az óhajhoz, hogy mikor lehet az. – Remélem, a házépítéssel szépen haladtok, az elkerülhetetlen bosszúságok nem bántanak túlságosan. Szeretném látni készen a kedves családi fészket, két munkás ember otthonát...

Az enyéim a jövő héten jönnek fel Váradról, Jenő már annyira van, h. ugyanakkor üdülni megy Bécs mellé s onnan délvidékre.

Tudom, nehéz helyzeted van a Jancsó-féle¹⁴⁷ helyettesítés kérdésében; de ha lehetne, eszközöljétek ki, hogy a kérdés a miniszter döntése alá kerüljön, hogy Meszlény¹⁴⁸ ne csöppenjen ki már odalenn. Persze, ne említsd senki előtt, hogy én is szót emeltem Meszlény mellett.

Margitka kezét csóklom; de szeretném látni!

Szeretettel ölel,

Károly

28.

Kedves Bódog!

Nagyon örültem a kolozsvári kandidációnak. Még most sem bízom a sikerben, de tán inkább azért, hogy annál kellemesebb legyen a csalódásom.

Kérlek kedves Bódog, nézz körül Marczeléknél, meg van-e nekik az én berlini (szakállas, kalapos) arczképem vagy sem? Ha nincs, úgy egy karácsonyi virágküldeményhez azt mellékelném névjegyül. Értesíts erről legkésőbb péntek reggelig.

Örömet együtt lennék Veletek, a mikor Oszi¹⁴⁹ lenn lesz Nálad, de nem tudom, lehetséges lesz-e? Egyelőre ne is szólj róla.

¹⁴⁶ *reconvalescentia*: lábadozás, gyógyulás.

¹⁴⁷ *Jancsó-féle helyettesítés*: utalás Jancsó Györgyre, a kolozsvári egyetem tanására.

¹⁴⁸ *Meszlény*: Meszlény Artúr.

¹⁴⁹ *Oszi*: Jászi Oszkár.

Rózsai¹⁵⁰ pénteken letette az alapvizsgát: 2 tárgyból kitűnően, kettőből jól. A nagy félelem után egészen felfrissült és láthatólag nagyon jól érzi magát a siker után. Ünnepekre, mint hallom, haza utazik.

Szívből ölel

Károly

Deczb. 20.

29.

II. Lánchíd u. 2. III.6.

decz. 8.

Édes Bódog!

Leveledet mellékletével együtt megkaptam, s hogy oly soká hallgattam, tulajdonítsd annak, hogy gondolataim most sokfelé igénybe vannak véve, s nagyon nyugtalanul élek, úgy hogy nincs meg a lelki otiumom¹⁵¹ a baráti beszélgetésre. Azt úgy hiszem, nem is kellett úgy sem megírnom, milyen nagyon jól éreztem magamat köztetek, az bizonyára ékesszólóbban meglátszott ottani hangulatomon, mintsem hogy azt szavakban ismételnem kellene. Engem is nagyon jólesőleg „félkevert” az az alapos lumpolás, melyet együtt véghezvittünk.

Oszival is alig találkoztam mostanában; de ha látom, rossz hangulatban találok. Jótétemény volna neki, ha Váradon veled töltene pár napot. Bármint osztjátok is be időtöket, remélem, hogy az új év körül találkozunk. 17-én búcsuzunk itt Oszitól Aliceéknál.¹⁵²

Rózsika, mint tán tudod, barátnőjével átköltözött Budára, I. Fehérvári út/4. III. Rudó Kornélia¹⁵³ úrnőhöz. Múlt héten találkoztam vele Alicenál, erősen tanul, még e hóban levizgázik.

Igen jól esett, h. kedves szüleid társaságában is tölthettem egy kis időt, bár szerettem volna, ha alkalom nyílt volna egy kis hosszabb, nyugodtabb beszélgetésre; tán majd egyszer csendesebb napokat tölthetek Váradon.

Én egyébként, zaklatott életem daczára, jól vagyok és bizonyos nyugodt határozottsággal élek¹⁵⁴ a jövő elé, – még mindig remélve tőle valami szépet, valamint, ami lelke-
met betölti, azzal a bizonyos expansiv közérzéssel, melyet vulgo¹⁵⁵ boldogságnak nevez-

¹⁵⁰ Rózsai: korábban „Rózsika” vagy csak „R.”, azaz Hochstätter Rózsa.

¹⁵¹ lelki otiumom: lelki nyugalom.

¹⁵² Oszitól Aliceéknál: Jászi Oszkártól (feltehetőleg Berlinbe történő elutazása előtt) testvére, Jászi Alice családjánál.

¹⁵³ Rudó Kornélia: itt valószínűleg csak mint Rózsika és barátnője alkalmi szállásadója szerepel, egyébként a budapesti társasági élet karakteres nőalakja, a Feministák Egyesületének jegyzője.

¹⁵⁴ élek: feltehetőleg nyelvbotlás; helyesen: nézek a jövő elé.

¹⁵⁵ kézírással vulgo vagy vulgo, jelentését illetően nyilvánvalóan vulgo: azaz közönségesen, közkeletűen, egyszerűen, leegyszerűsítve.

nek. Olyan fiatalok vagyunk mind a ketten, – még ha most kellene előlről kezdenünk, akkor is célzott érhetnénk. Kell, hogy az életünk még további fokozást nyerjen.

Kedves szüleidet mély tisztelettel üdvözölve, sok szeretettel öllelek

Károly

30.

Kedves Bódog!

Infámisan¹⁵⁶ érzem magamat, s társaság-iszonyban szenvedve, attól tartok, hogy rajtatok kívül más is ott lesz. Különben is meg kell kezdenem a magamra szabott szoba áristomot.¹⁵⁷ Szeretnék még veled találkozni, ha tudnám, mikor utazol, kimennék a vonathoz. Holnap vasárnap d.e. 10 órától fogva a hivatalban leszek. Írd meg, mikor utazol át visszajövet?

Oszival együtt sokszor ölel

Károly

szombat

31.

Kedves Bódog!

Tömérdek piros betűs nap közeledik a hivatali fali naptáromon (amire francia tanárom ép[p] ezért megjegyezte: *ce calendrier a la physiognomie officielle*),¹⁵⁸ mely remélnem engedi, hogy Te, nagyváradai erdőknek szabadon bujdosó szegény legénye, erre az időre áttessed bujdosásodat Bpestre. Én, officialis glebae adstrictus,¹⁵⁹ csak a nagyhét vége felé megyek pár napra Pozsonyba. Ezeket az adatokat azért közlöm Veled, hogy kombinálj ki magadnak oly programot, amelyben egy estét velem töltesz, ó nagy férfiú, legjobban szeretném, ha lakásomon, teázva. Igaz, hogy főleg Venus istennő hajt fel e szép városba, de bízom korod előhaladottságában, hogy közben egy napi pihenőt tartasz. Azt fogod hallani, hogy rosszul vagyok. Te, alter-ideg-egom, tudni fogod, hogy ez mit jelent, s hogy főleg akkor vagyok rosszul, ha lelkiileg közömbös emberekkel „társadalmi életet” kell élnem. Valójában, mint Reichard Szoiga¹⁶⁰ felelte a múltkor kérdésemre,

¹⁵⁶ *Infámisan*: gyalázatosan, pokolian rosszul (kissé túlozva).

¹⁵⁷ *szoba áristomot*: szobafogságot.

¹⁵⁸ *ce calendrier a la physiognomie officielle*: (kb.) ez a naptár nagyon hivatalosnak tűnik.

¹⁵⁹ *officialis glebae adstrictus*: hivatalosan, hivatalos kötelességből.

¹⁶⁰ *Reichard Szoiga* vagy *Foiga*: a kézírás csak így olvasható ki. Ekként ma már megállapíthatatlan azonoságú személy. Nem kizárt azonban, hogy Szladits Reichard Piroskára utal, akit környezetében esetleg

hogy van: „nincs egyéb bajom, mint hogy élek”; ez pedig többnyire elviselhető, uti figurae docent.¹⁶¹

Most különben egy remek France-kötetet olvasok, tele csupa apró gyöngyszemmel, melyek közül eléd is vetek egyet, ó NVáradi disznó. Mely szeretetreméltó megszólítással maradok a Tied:

márcz. 21.

Károly

[külön lapon a Somló elé „odavetett gyöngyszem”]

(*Le jardin d'Épicure*) Anatole France: Les vieillards tiennent beaucoup trop à leurs idées. C'est pourquoi les naturels des îles Fidji tuent leurs parents quand ils sont vieux. Ils facilitent ainsi l'évolution, tandis que nous en retardons la marche en faisant des académies.¹⁶²

Gerontomachikus ideád igazi France-öltözetben, mely egyszerre gúnyolja ki a tételt is, meg az ellenkezőjét [is].

32. (levelezőlap)¹⁶³

Nagyságos
Dr. Somló Bódog
egyetemi tanár úrnak
Fadrusz u. 12.
Ótátrafüred, 1917. VIII. 29.

Kedves Bódog! Tegnap d.u. kaptam meg szép könyvedet.¹⁶⁴ Lelkes örömmel vettem rá magamat s már az első 50 oldal után is elragadtatással konstatalom a mű megérett mélységét, s büszke vagyok rá és írójára. Én 6 hetet töltöttem itt reconvolescens

---

Szonjának neveztek vagy valamilyen hasonló csengésű szláv beceneve volt (tekintettel arra is, hogy Beregszászon született).

¹⁶¹ uti figurae docent (szokásosan: uti figura docet): amint az ábra mutatja.

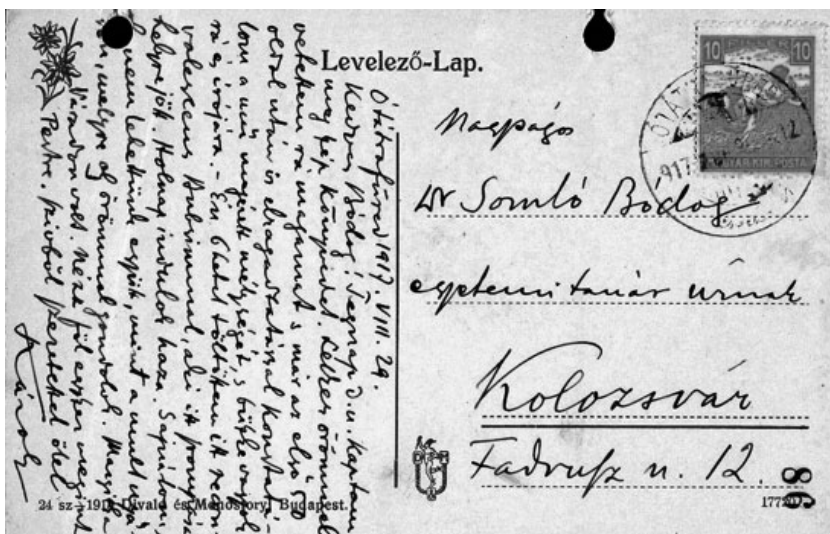
¹⁶² Az idézet forrása Anatole FRANCE: *Le jardin d'Épicure*. Párizs, Calmann Lévy, 1895. 150. – A kötet magyar kiadása Anatole FRANCE: *Epikur kertje*. Ford.: Salgó László. Budapest, Fapadoskonyv.hu, 2012. Az idézet magyarul: „Az aggastyánok túlságosan nagyon ragaszkodnak véleményeikhez. Ezért is a Fidzsi-szigetek bennszülöttei megölik elaggott szülőiket. Ilyenformán elősegítik az evolúciót, míg mi azzal, hogy akadémiákat alapítunk, hátráltatjuk a menetét.”

¹⁶³ Ez a levelezőlap nem a „Szladits Károly levelei Somló Bódoghoz” jellel őrzött levelek között található, mert azt Somló belefűzte *Naplójába*, amit 1917-ben még több-kevesebb rendszerességgel vezetett.

¹⁶⁴ *szép könyvedet*: ld. Felix SOMLÓ: *Juristische Grundlehre*. Leipzig, Verlag von Felix Meiner, 1917. X + 556.

Bubsimmal,¹⁶⁵ aki itt pompásan helyre jött. Holnap indulok haza. Sajnálom, hogy nem lehetünk együtt, mint a múlt nyáron, melyre oly örömmel gondolok. Margitka¹⁶⁶ Váradon volt. Nézz föl egyszer megint Pestre. Szívből szeretettel ölel

Károly

33. (az utolsó levél, a Naplóba fűzve)¹⁶⁷

Bpest 1917. okt. 5.

Édes Bódog!

Statisztikai tanszéketekre Márki Hugó fog pályázni. Hallom, hogy azt a kifogást kolportálják¹⁶⁸ vele szemben, hogy beteg ember, aki a tanszékem nem tudja ellátni. Igaz, hogy súlyos harctéri sebesülése után hosszabban betegeskedett, csúshurutja is volt, de

¹⁶⁵ *reconvalescens Bubsimmal*: lábadozó Bub(s)immal. Szladits valamelyik családtáját, talán gyermekét nevezhette Bubsinak vagy Bubinak. (A szó nehezen kiolvasható; a következő levélben Bubiként szerepel.)

¹⁶⁶ *Margitka*: Szladits felesége, Konrad Margit, aki egyébként Nagyváradról származott.

¹⁶⁷ Somló ezt a levelet is a *Napló*jába fűzve őrizte meg.

¹⁶⁸ *kolportálják*: (régies) híresztelik, terjesztik.

most, mint autopsia útján¹⁶⁹ meggyőződtem róla, teljesen egészséges, láza nincs, semmi akadálya nincs annak, hogy a tanszéket eredményesen be ne tölthesse. Kérlek, vedd ezt tudomásul, közöld az érdekelt urakkal, Ákossal¹⁷⁰ is, kit mint referenst, nem akarok közvetlenül befolyásolni.

Könyvedet igen nagy élvezettel olvasom, és úgy el akarok mélyedni a tárgyba, hogy méltóképp írhassek róla. A jogalkalmazás tanát (amennyire civilisztikus főkéllégiumba való) már könyved alapján adtam elő, igen nagy hatással. Okvetlenül szükségesnek tartom, hogy a könyv magyarul is megjelenjen,¹⁷¹ jogi kultúránk fontos alapvető művet nyerne benne. A magyar kiadásban bizonyára ki fogsz terjedni azokra, amiket Schwarznál,¹⁷² Grosschmidnél¹⁷³ a tárgyról elszórtan találhatsz. Én mondhatom, olyan [az „olyan” áthúzva] büszke vagyok a könyvre, úgyis mint jó barát, úgyis mint magyar jogász. Kohler¹⁷⁴ mondását a magyar jogbölcsészetről ez a könyv váltja igazán valóra. Nem mondom, hogy egyes pontokon nem érzek még kifejtésre váró „hézagokat”. Szerettem volna a pozitivismus jogbölcsészetét is méltatva látni. Aztán a magamfajta megrögzött tételes jogász mindig szeretne a jog tartalmáról is hallani valamit, nemcsak a formáiról. De hát evégből majd a második kötetre várunk, melynek mielőbbi megírását élenken óhajtom. Egy emberélet érdemes munkája lesz együtt ez a két kötet.

Mi igen jól kinyaraltunk a Tátrában, Bubi szépen helyrejött és megerősödött. Szeretnék már látni. Ákost, Bálintot¹⁷⁵ szívből köszöntöm. Margitka sokszor üdvözlő.

Szeretettel ölel büszke barátod

Károly.

¹⁶⁹ *autopsia (tréf):* saját szemmel való megfigyelés, az ittenitől rendszerint eltérő kontextusban (például halottszemle, mütárgyvizsgálat stb. alkalmával).

¹⁷⁰ *Ákossal:* minden valószínűség szerint Navratil Ákossal.

¹⁷¹ *magyarul is megjelenjen:* a *Juristische Grundlehre* az elmúlt száz évben nem jelent meg magyarul. Egy részlete jelent meg; ld. Jogi Alaptan [részletek a *Juristische Grundlehre*ből]. Ford. Sajó András és Sándor Tamás. In: VARGA Csaba (szerk.): *Modern polgári jogelméleti tanulmányok*. Budapest, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete 1977. 45–61. Németül még egy további kiadás és egy újnyomást ért meg; második kiadása: Leipzig, Verlag von Felix Meiner, 1927., újnyomva (reprint): Aalen, Scientia Verlag, 1973. XV + 556. A könyvből Somló egy sűrített tartalmi kivonatot tett közzé magyar nyelven 1920-ban: *Jogbölcsészet. Somló Bódog egyetemi ny. r. tanár Jogi Alaptan című műve nyomán*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadója, 1920. 133., gondozott szöveggel újnyomva: *Jogbölcsészet. A Juristische Grundlehre kivonata*. Szerk. Takács Péter. [Prudentia Iuris 1.] Miskolc, Bíbor Kiadó, 1995. 160.

¹⁷² *Schwarznál:* Szászy-Schwarz Gusztáv írásaiban.

¹⁷³ *Grosschmidnél:* Grosschmid Béni írásaiban.

¹⁷⁴ *Kohler:* Joseph Kohler. Ha Kohlernek a magyar jogbölcsészetről tett megállapítása („mondása”) egyáltalán írásbeli formát kapott, az (figyelembe véve közleményeinek megjelenési idejét is) talán „Deutsch-österreichisch-ungarischer Zivilprozess” című (*Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie*, 9. évf., 1915/16. 332–336.) cikkében olvasható.

¹⁷⁵ Ákost, Bálintot: Navratil Ákost és Kolosváry Bálintot.

Bp. 1917. okt. 5. 102

Édes Dódog!

Natipatikai társaságot
Márki Kurgó fog pályárai. Hallom, hogy
azt a kifogást központosítják vele szem-
ben, hogy beteg ember, aki a társasá-
got nem tudja ellátni. Igaz, hogy súlyos
kardiói sebesülése után hozzátámasz-
tatottak, szívshurutja is volt, de
most, mind antropia úján meggyö-
zíttem róla, teljesen egészséges, láza
nincs, semmi akadály a munká-
ságra, hogy a társaság érdekében

be tud lépni. Kérlek vedd ezt tu-
domásul, közöld az érintett urak-
kal, akossal is, kit mind referens,
nem akart közvetlenül befolyá-
solni.

Köszönetet írok nagy ille-
settel olvasom és iszom el akart mi-
nyesni a társaság, hogy méltólag is-
kassal róla. A jogalkalmazás társai
(amennyire civilizáltak és felelősségteljesek
vagy) már könyves alapján állnak elő,
igen nagy hatással. Okvetlenül jüt-
tőjevel tartom, hogy a könyv ma-
nyasul is megjelent, jói kultúránk

103

fontos alapvető művelés legyen.
A magyar kiadástban bizonyára ki fogja
keresni azokat, amiket kevésebben,
Janschnidnér a tárgyadnál elfogottan
találhatok. En mondom, hogy bírná
le venni a könyvre, mégis mind jó
barát, mégis mind magyar jogász.

Köhler monditát a magyar jogból
csipetből ez a könyv váltja igazán
valóra. Nem mondom, hogy egyes pon-
tokon nem értek meg kifejtésre való
"kézre"°. Peretben volna a pozití-
vismus jogból csipetből is, méltatlan látni
itt a magyar jogba megpróbált

---

kötetes jogász mindíg peretben a jog
barbalmától is hallani valannak, nem
csak a formáitól de hál evérből megít
a második kötetre várom, melynek
mivel többi megírását ötletben okajom.
Egy emberrel evidens minélis
lehet együtt ez a két kötet.

Mi igen jól kinyaraltunk a
Tatárban, Bubi pényen kegyesül és
megértesdöt. peretbenél már látni.
Akad, Balintot jóvól központban.
Magyarok sokszor üdvözöl.
peretbenél öled bírtok be-
rátol

Károly

Szladits Károly az 1930-as években

A kép forrása: *Ünnepi dolgozatok Dr. Szladits Károly egyetemi tanár 70. születésnapjára*
Budapest, Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, 1941.

Somló Bódog 1914-ben Pauler Ákos jachtján az Adriai-tengeren.

A képen Somló kézírásával: „Én a »Bolygó«-n

(A kép, mely feltehetően a kormányosfülkéből készült, eredetileg is ilyen minőségű.)
A kép forrása: Somló Bódog: *Napló*. OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 3038/4.

A levelekben említett személyek

Ágoston (született Augenstein) *Péter* (1874–1925) jogász, politikus, egyetemi tanár; 1901-től a nagyváradi jogakadémia tanára. A sztrájkjog és a szociális jogok elméletének egyik kidolgozója; szociológusként a zsidókérdés elemzője. A nagyváradi jogakadémia azon két tanárának egyike, aki 1904-ben nem írta alá a Somló Bódogot a miniszternél denunciókari levelet. 1919. január 1-jétől a budapesti egyetem jogi karára nevezték ki, vitatott körülmények között. A Berinkei-kormányban belügyi államtitkár, a Tanácsköztársaság idején először külügyi népbiztoshelyettes, később hivatalosan igazságügyi népbiztos, gyakorlatilag belügyi népbiztoshelyettes. 1920-ban az ún. népbiztos-perben bíróság elé állították; az ügy egyik részletkérdésében tanúként hallgatták ki Szladits Károlyt is. A per végén halálra ítélték, az ítéletet azonban nem hajtották végre, s a szovjet–magyar fogolycseré-akció keretében külföldre engedték. Az 1920-as években Moszkvában, 1924-től Londonban, majd Párizsban élt.

Balogh Jenő (1864–1953) jogász és politikus, az MTA tagja. Jogot Győrben, Budapesten és Berlinben tanult, s 1885-ben, ill. 1887-ben szerzett jog- és államtudományi doktorátust. 1887-től Budapesten ítélőtáblai segédfogalmazó, 1891-től az Igazságügyi Minisztérium törvényelőkészítő osztályának titkára. 1888-tól a budapesti egyetemen a büntetőjog és a büntetőeljárás jog magántanára, 1900 és 1910 között az anyagi és az alaki büntetőjog rendes tanára, 1903-ban dékán. 1910-től vallás- és közoktatásügyi államtitkár, 1913-tól 1917-ig igazságügyi miniszter, emellett 1910–1918 között országgyűlési képviselő. 1927 és 1945 között felsőházi tag. Az MTA főtitkára (1920–1935), majd másodelnöke (1940–1943).

Bánóczy Margit (1883–1931) tanárnő, később orvos és bakteriológus. Az akadémikus filozófus és irodalomtörténész, pedagógus és kritikus Bánóczy József lánya, a Thália Társaságot alapító Bánóczy László testvére. 1907-től Somló Bódog felesége; akitől 1912-ben elvált, majd akivel 1914-ben újra összeházasodott. Két-három év múltán újra különváltak. Somló Bódog halála (1920) után Budapesten, ezután – mint id. gidófalvi Jancsó Elemér bakteriológus orvos felesége – Szegeden élt.

Bartha Richard (1871–1927) jogász, miniszteri fogalmazó, az igazságügyi miniszter által 1895-ben felállított kodifikációs bizottság tagja. Később törvényszéki bíró, azután Horthy Miklós kormányzó kabinetoridájának vezetője, a *Vitézi rend* tagja.

Bortstieber Gertrúd (1882–1963) bécsi családi kötődésekkel rendelkező vágújhelyi születésű értelmiségi nő, aki budapesti egyetemen matematikát és fizikát hallgatott, később közgazdaságtannal is foglalkozott. Az egyik első hazai női matematikus. Előbb Jánossy Imre, 1883–1920, csillagász–fizikus, majd Lukács (Löwinger) György, 1885–1971, filozófus felesége volt. Az első házasságából született Jánossy Lajos (1912–1978) fizikus, Jánossy Ferenc (1914–1997) közgazdász és Jánosi (Mosóczi) Anna (1919–1981) vegyészmérnök, akiket Lukács György nevelt gyermekeiként is ismernek.

Bozóky (Bozóki, 1907-től pilismaróti Bozóky) *Alajos* (1842–1919) királyi tanácsos, helytartótanácsi fogalmazó, majd a római és az egyházjog tanára, később foglalkozott a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetével is. 1879-től a nagyváradi királyi jogakadémia igazgatója és történetének krónikása. 1889. május 20-án királyi tanácsosi címet nyert; 1911-ben nyugdíjazták.

Eliaszevics, Vaszilij B. (?–?) orosz magánjogász a XX. század elején; egyik írása pl. Kucseniju o goszudarsztvennij imuscestvah v ruszkom prave (Opyt kommentaria k st.406 zak. grazsd.), megj.: *Pravo*. 36. évf. (1913) 2047. o. (A nevet Szladits „Eliaschewitch”-ként írta. Tudomásom szerint tisztázatlan, hogy Vaszilij B. Eliaszevics családi kapcsolatban állt-e, esetleg azonos-e Illés Józseffel, akinek a neve 1897-ig Illyasevics József volt.)

Fodor Ármin (1862–1944) jogász, ügyvéd, majd budapesti járásbíró, kodifikátor, később (1929–1932) kúriai tanácselnök. Pályája elején az igazságügy-minisztérium törvényelőkészítő osztályának munkatársa. A Magyar Jogászegylet alelnöke. Számos jogtudományi mű szerzője; legismertebb munkája az általa szerkesztett és részben általa írt *Magyar magánjog*. Budapest, Singer és Wolfner (Pallas ny.), 1899–1905. 1–5 kötet: *1. kötet*: Általános rész, *2. kötet*: Dologjog, *3. kötet*: Kötelmi jog, *4. kötet*: Családjog, *5. kötet*: Öröklési jog. Fiatal korában Szladits vele is baráti viszonyban volt; erre utal legalábbis, hogy 1908-ban közösen építtettek szecessziós stílusú villát a Hermina út és az Ida utca saroktelkén.

Glöckner Samu (?–1903) ügyvéd, szociáldemokrata gondolkodó; Szabó Ervin baráti körének tagja.

Gratz Gusztáv Adolf (1875–1946) osztrák protestáns családból származó közgazdász, publicista és szakíró, politikus. A *Huszadik Század* című folyóirat egyik alapítója, és főszerkesztője. 1917-ben pénzügy-, 1921-ben külügyminiszter. 1912 után a Gyáriparosok Országos Szövetségének ügyvezető-igazgatója, az 1920-as években mintegy 40 bank felügyelő bizottságának tagja. Az 1920-as években országgyűlési képviselő, a legitimista politika híve. A *Magyar Szemle* szerkesztőbizottságának tagja. 1944-ben a Gestapo letartóztatta, a mauthauseni koncentrációs táborból azonban elengedték, 1945/46-ban egyes népbírósi perek tanúja.

Grosschmid Béni (1852–1938) jogász és jogtudós, egyetemi tanár, az MTA I. tagja, „udvari tanácsos”. Grosschmid Géza kassai jogász bátyja, Grosschmid Lajos matematikus apja, Márai Sándor és Radványi Géza apai nagybátyja. Jogi tanulmányait Bécsben végezte, de jogtudományi doktorátusát Budapesten szerezte. Pályájának kezdetén egy ideig az igazságügyi minisztériumban dolgozott a törvényelőkészítés terén, majd ügyvédi, később bírói tevékenységet folytatott. A magyar jog történetében jelentős szerepet játszó 1894-es polgári házassági törvény szövegének kidolgozója. A nagyváradi jogakadémia, a kolozsvári egyetem, majd a budapesti egyetem tanára a kereskedelmi és váltójog, a polgári törvénykezés, az osztrák polgári jog és a magyar magánjog területén. Budapesten a jogi kar dékánja, majd az egyetem rektora (1917/18) volt. Szász ere-

detű, németes hangzású nemesi családi nevét egyetemi hallgató korában (1873) Zsögöd Benőre változtatta (ami egy Csík megyei székely falu nevét idézi), hogy így is kifejezze a magyarsághoz tartozását, de 1904-től ismét a Grosschmid nevet használta. Műveinek jelentős részét Zsögöd Benő néven írta. Elsősorban magánjogi, azon belül kötelmi jogi területen alkotott, de írt munkát Werbóczyról és közjogi kérdésekről is. Nagy hatást gyakorolt a magyar magánjogot a XX. század első felében oktató közvetlen és közvetett tanítványaira, így Szladits Károlyra, Kolosváry Bálintra, Beck Salamonra és Nizsalovszky Endrére.

Hochstätter Rózsa (?–?) színésznő, aki Szladits és Somló baráti társaságához tartozott. 1904/05 körül titokban Somló Bódog jegyese volt; jegyességük azonban – miután Antal Sándor nagyváradi író és újságíró egyik novellájában publikussá tette azt – 1905-ben felbomlott. 1905 után Balogh Jenővel volt kapcsolatban, az 1910-es években pedig Lukács György környezetében tűnt fel (például együtt adakoztak a Bethesda kórház megvásárlására; vö. *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 52. évf. 1909/19. sz. 303.). A Lukács Györggyel való kapcsolata tudomásom szerint mindeddig nem feltárt, annak ellenére, hogy azt (az 1920-as évet illetően, Hofstädter Rózsiként) említi Mészáros István is az *O conceito de dialética em Lukács* című írásában (São Paulo, Boitempo, 2015. 102.).

Illés József (1871–1944; 1897-ig Illyasevics József, 1913-tól Viski Illés József) jogász, miniszteri fogalmazó, minisztériumi hivatali vezető, az igazságügyi miniszter által 1895-ben felállított kodifikációs bizottság tagja, majd törvényszéki, később ítélőtáblai bíró. Jogtörténész, a budapesti egyetem professzora, jogi karának dékánja, az MTA tagja. Több alkalommal országgyűlési, egy alkalommal nemzetgyűlési képviselő.

Jancsó György, kézdívasárhelyi (1853–1911) jogász, egyetemi tanár. Az eperjesi jogakadémián, majd a budapesti egyetemen tanult jogot; 1877-ben államtudományi, 1879-ben jogi doktori oklevelet szerzett. 1887-ben a királyi kúriánál tanácsjegyző, majd a pestvidéki királyi törvényszék bírója. 1890-ben egyetemi magántanár lett magyar magánjogból. A budapesti, majd a kassai királyi ítélőtáblai bírói tevékenysége után, 1891-től a kolozsvári egyetem rendes tanára, 1893/94-ben a jogi kar dékánja, 1908/09-es tanévben az egyetem rektora volt.

Jászi (született Jakubovits) *Alice* (1877–1935) Jászi Oszkár és Jászi Viktor testvére, 1901-től Madzsar József felesége; a női mozgás- és tánckultúra megteremtője, táncpedagógus és a hazai gyógytorna alapjainak kidolgozója.

Jászi (született Jakubovits) *Oszkár* (1875–1957) szociológus, a *Huszedik Század* című folyóirat egyik alapítója, szerkesztője és szerzője, polgári radikális (liberális-liberálszociális) politikus. Jászi Viktor és Alice testvére. A nemzetiségi kérdés kutatója; a zsidóság asszimilációjának híve és a vallási türelem tisztelője. A Magyar Nemzeti Tanács tagja, a Károlyi-kormány minisztere; később emigráns politikus, egyetemi tanár. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után a „Dunai Egyesült Államok” és a „Keleti Svájc” gondolatának megfogalmazója. A föderatív nemzetiségi politikája és

demokratikus eszmerendszer elkötelezettje. Törekedett a szocialista eszmék megreformálására, s szigorúan bírálta a kommunista tanokat és gyakorlatot. Hamvait – végakarátának megfelelően – 1991-ben temették magyar földbe.

Jászi (született Jakubovits) *Viktor* (1868–1915) Jászi Oszkár és Alice testvére, jogász, egyetemi tanár; elsősorban közjogi és közigazgatási jogi kérdésekkel foglalkozott. A kecskeméti, majd a debreceni jogakadémia, később a kolozsvári, majd a debreceni egyetem tanára.

Kiss Géza (1882–1970) jogász, a nagyszebeni jogakadémián és a kolozsvári egyetemen tanító Kiss Mór (1857–1945) fia. A kolozsvári egyetemen *sub auspiciis regis* avatták doktorrá 1903-ban. Pályafutását az Igazságügyi Minisztérium törvényelőkészítési osztályán kezdte 1904-ben. Később a kolozsvári egyetemen és a nagyváradi jogakadémián tanított, ahol 1913-ban dékán volt. Később ellentmondásos sorsú egyetemi tanár lett Debrecenben, akit úgy távolítottak el az egyetemről, hogy még az „emlékét” is törölni rendelték az egyetemi annalesekből. Szak- és műfordító (Lucretius, Spinoza és Descartes szövegeinek fordítója); majd Románia alkotmányának kommentátora; romániai parlamenti képviselő, illetve szenátor és kolozsvári ügyvéd.

Kohler, Josef (1849–1919) német jogász és jogfilozófus, a jogszociológia előfutára, az összehasonlító jogtörténet egyik első művelője. Heidelbergben és Freiburgban végzett tanulmányai után Mannheimben volt bíró, majd Würzburgban, később Berlinben egyetemi tanár. Jogelmélete, melyet *A jogfilozófia tankönyvében* (1908) fejtett ki, a hegeli tanok hatása alatt állt, de nagy hangsúlyt helyezett az igazságosságra és a jog társadalmi és történeti meghatározottságára is. Kisebb írásokat közzétett a szabadalmi és a szerzői jog területén is. Az összehasonlító jogtörténet terén az iszlám, a kínai, a ceyloni és az óindiai jogokról publikált. Írt költeményeket, egy regényt, s foglalkozott a művészet történetével, valamint kortárs művészek, például Richard Wagner életművével. Jogi szempontból elemezte Shakespeare műveit. Több, saját korában korszerű folyóiratnak (*Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie*) a szerkesztője, s az *Archiv für bürgerliches Recht und Berliner juristische Beiträge* című lap egyik alapítója volt. 1917-ben recenziót írt Somló Bódog jogi alaptanáról, ld. Joseph KOHLER: Felix Somló: Juristische Grundlehre. = *Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie*. 11. évf. 1917–1918. 284–288.; újranyomva Felix Somló: *Schriften zur Rechtsphilosophie*. Szerk.: Varga Csaba. [Philosophiae Iuris] Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999. 73–76.

Kolosváry Bálint (1875–1954) jogász, egyetemi tanár, az MTA tagja. Kolozsvárott avatták *sub auspiciis regis* jogi doktorrá, majd Berlinben és Párizsban tanult. Egy ideig az Igazságügyi Minisztériumban dolgozott, 1899-től a kassai jogakadémián, 1906-tól 1921-ig a kolozsvári, 1921-től 1928-ig a szegedi egyetemen tanított. 1928-tól 1947-ig a budapesti egyetem tanára lett. 1927-ben az újjászervezett Felsőház tagja volt. Szakirodalmi munkássága a magánjog, azon belül pedig az öröklési jog és a házassági jog területén mozgott. Jól ismerte az osztrák magánjogot is.

Laczkó Andor (? – ?) hírlap- és színműíró, költő, a *Budapesti Napló* munkatársa.

Laczkó Géza (1884–1953) író és költő, újságíró, műfordító, lapszerkesztő.

Lessner Richárd (1873–?) jogász, a *Husadik Század* című folyóirat szerkesztőségének tagja, a Társadalomtudományi Társaság különféle adminisztratív tisztségeinek viselője, például egy ideig számvizsgáló volt. Pénzügyminisztériumi tisztviselő, 1911-től miniszteri titkár, később a Kereskedelmi Minisztérium államtitkára. Jászi Oszkár, Polányi Károly és Szabó Ervin barátja. Felesége Lukács Mária (Lukács György filozófus testvére); apósa, Lukács József bankigazgató 1913-ban átruházta rá nemesi címét (ezért olykor a Lukács-Lessner nevet viselte). Az 1930-as évek végén kivándorolt az Egyesült Államokba.

Madzsar József (1876–1940) társadalomtudós, fogorvos, szociálpolitikai kérdésekkel foglalkozó kommunista gondolkodó, az antialkoholista mozgalom szervezője. Az orvosi egyetem magántanára, a *Husadik Század* munkatársa, egy ideig a Társadalomtudományi Társaság elnöke. Szabó Ervin baráti körének tagja, Jászi Alice férje, 1914-ben a Polgári Radikális Párt alelnöke. 1918-ban népjóléti államtitkár, 1919-ben népbiztoshelyettes a közegészségügy terén. 1920 után többször letartóztatták, 1936-ban a Szovjetunióba emigrált, ahol 1938-ban letartóztatták, 1940-ben pedig koncepciós per keretében halálra ítélték és kivégezték.

Margitka: a levelekben a Margitka keresztnév két személyre utal: vagy Bánóczi Margitra, akinek 1903/05-ben még Szabó Ervin udvarolt, 1907-ben Somló Bódog felesége lett (adatait lásd fentebb), vagy Konrád Margitra, Szladits Károly feleségére.

Mausi, Mauzi: lásd Polányi (született Pollacsek) Laura.¹⁷⁶

Márki Hugó (1879–1949) jogász, közigazdász, egyetemi tanár. A kassai jogakadémia, majd a debreceni tudományegyetem magántanára. 1923-ban nyugállományba helyezik, 1945-ig ügyvédként működik. 1945-től a budapesti Műszaki Egyetem, majd a Közgazdaságtudományi Egyetem tanára. A francia gazdaságelméletek története és a magyar statisztika történetéről publikált írásokat.

Mártonf(f)y Marcell (1875–1943) jogász, egyetemi tanár. Bíróként, majd 1901-től az Igazságügyi Minisztérium munkatársaként dolgozott. Az általános polgári törvénykönyv tervezete mutatójának készítője. 1904-től a nagyváradi jogakadémia, 1914-től a debreceni egyetem tanára. Később ügyvéd Debrecenben.

¹⁷⁶ Itt jegyzem meg, hogy SOMLÓ Bódog: *Állambölcséleti töredék*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2016. című munkájához írott Somló-életrajzban a *Mausi* (kb. *Egérke*) becenév viselőjét, tévesen, Jászi Aliceként azonosítottam. A hibáért az érdeklődő olvasók elnézését kérem. (Ugyanezt a hibát lásd Szerk.: FUNKE, Andreas – SÓLYOM Péter (szerk.): *Verzweifelt objektiv. Tagebuchnotizen und Briefe des ungarischen Rechtsphilosophen Felix Somló (1873–1920)*. Böhlau Verlag, Köln–Weimar–Wien, 2013. vö. 191.)

Meszlény (Messer) Artúr (1875–1937) jogász, bíró és egyetemi tanár. 1900-tól törvényszéki aljegyző Budapesten, majd járásbírói albíró, később kereskedelmi és váltótörvényszéki bíró, 1914-től az Igazságügyi Minisztériumba berendelt törvényszéki bíró, 1917-től ítélőtáblai bíró. 1921-es nyugdíjazása után haláláig ügyvédként paraktizált. Kolozsváron habilitált, majd 1921-től a szegedi egyetemen tanított magánjogot, 1929-től nyilvános rendkívüli tanárként. A Magyar Jogászegylet titkára (1909–1919), a *Magyar Jogászegyleti Értekezések* szerkesztője, a *Jogállam* gyakori szerzője, valamint alapítója (1925) és szerkesztője a *Polgári Jog* című lapnak.

Navratil Ákos, szalóki (1875–1952) jogász, közgazdász, az MTA tagja. A kolozsvári (1905–1918), majd a budapesti (1918–1948) tudományegyetem tanára, az utóbbi intézménynél az egyetemi közgazdasági intézet igazgatója. Elsősorban közgazdaságtant és pénzügytant tanított, alkalmilag pénzügyi jogi előadásokat is tartott. Budapesten a jogi kar dékánja, majd az egyetem rektora, 1948-ban kényszernyugdíjazták.

Petrovics Elek (1873–1945) jogász, művészettörténész. Eredetileg jogot tanult és a Belügyminisztériumban volt tisztviselő. Mint művészeti író később a Szépművészeti Múzeum igazgatója, majd főigazgatója lett.

Polányi (született Pollacsek) *Laura* (1882–1959) gazdaságtörténész, feminista röplapok szerzője, Polányi Károly testvére. Fiatalon a budapesti társasági élet kedvelt alakja. Később pedagógiai újtító és iskolaalapító (aki korábban külön engedéllyel fiúgimnáziumba járt), a mozgásművészet meghonosítója; a pszichoanalitikus mozgalom pártolója. 1920 után Bécsben élt, s progresszív nézetei és családi kapcsolatai okán gyakran megfordult Moszkvában is. Az *Anschluss* után letartóztatta a Gestapo, a II. világháború után az Egyesült Államokban telepedett le. Férje Striker Sándor (1869–1955) üzletember. Írásai olykor férjezett neve – Laura Polányi Striker – alatt jelentek meg.

Pollacsek: lásd Polányi

Reichard Piroška (1884–1943): költő, műfordító. Első versei a *Nyugatban* jelentek meg; írt novellákat és tanulmányokat is. 1932-ben Baumgarten-díjjal tüntették ki. A faszázalódó társadalmi környezetben öngyilkos lett.

Rózsika: lásd Hochstätter Rózsa

Szászy-Schwarz Gusztáv (1858–1920) jogász, jogtudós, egyetemi tanár, az MTA I. tagja. Tanulmányait Budapesten, Bécsben, Lipcsében, Halleben, majd Göttingenben végezte. Rudolf von Jhering tanainak hazai népszerűsítője, jogeset-gyűjteményének fordítója és kibővítője. A budapesti egyetemen a kereskedelmi és váltójog, valamint a római jog tanára, két alkalommal a jogi kar dékánja; e minőségében a jogi kari könyvtár megalapításának (1904) kezdeményezője. Az 1914-es magyar polgári törvénykönyv-tervezet egyik előkészítője s indokolásának szerzője. A pandektisztika művelője, a bírói gyakorlat első hazai elemzője, a gyakorlati jogesetek elméleti jellegű

és igényű feldolgozója. Magán- (és kisebb részben közjogi) írásai évtizedeken át formálták a jogász-generációk szemléletét.

Teller Miksa (1871–1950) felvidéki származású ügyvéd; különböző jogi kiadványok szerzője, a *Jogtudományi Közöny* szerkesztője; az atomfizikus Teller Ede édesapja.

Vámbéry Rusztem (1872–1948) jogász, polgári radikális közíró, egyetemi tanár, az ismert orientalista, Vámbéry Ármin (1832–1913) fia. Keresztapja az akkor még trónörökös Edward walesi herceg, a későbbi VII. Edward. Elsősorban a büntetőjogot és kriminológiát művelte. 1896-tól az Igazságügyi Minisztériumban törvényelőkészítéssel foglalkozott, később (1913-ig) királyi táblai bíró volt. A *Jogtudományi Közöny* (1913–1934) és a *Századunk* (1926–1935) című folyóiratok szerkesztője. 1914-ben szerepet vállalt a Polgári Radikális Pártban, 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja lett. Politikai szerepvállalása miatt 1920-ban megfosztották katedrjától; azután ügyvédként működött. Védő volt az ún. népbiztos-perben (1920), valamint József Attila első (1924) és Rákosi Mátyás második (1934/35) perében. 1938-ban Londonba, majd az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. 1941-ben megfosztották magyar állampolgárságától, 1945-ben azonban az Ideiglenes Nemzetgyűlés saját döntése alapján meghívta képviselőnek. Később Magyarország washingtoni nagykövete lett, megbízatása lejártakor, 1948-ban az Egyesült Államokban maradt.

Zachár Gyula (1875–1964) jogász, egyetemi tanár. 1902-től bíró, 1906-tól az Igazságügyi Minisztériumban teljesített szolgálatot; 1909-től a budapesti egyetem magántanára; 1915-től 1920-ig budapesti ítéltáblai bíró. 1919-ben az egyetemen, 1920-ban táblai bíróként nyugdíjazták. 1920-tól ügyvédként működött. Az 1920-as években a közgazdaságtudományi egyetemen, 1932 és 1944 között a Debreceni Egyetemen adott elő magánjogot.

Zolnai Gyula (1862–1949) magyar nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja (aki olykor Somkuti álnéven publikált); Zolnai Béla filológus apja. Pályájának elején Egerben (1887–88), Székesfehérváron (1888–93) majd Budapesten (1894–1906) működött; 1906-tól 1918-ig a Kolozsvári Egyetemen, 1918/19-ben Pozsonyban, 1921-től 1930-ig pedig Pécsen tanított magyar nyelvtudományt és összehasonlító finnugor nyelvészetet.

